

CBMM Projekat

Jačanje kapaciteta institucija Republike Srbije
za upravljanje migracijama i reintegraciju povratnika

International Organization for Migration
Međunarodna organizacija za migracije

ALATKE ZA RAD ZA INTEGRACIJU IMIGRANATA U SRBIJI

IOM - OIM

КОМЕСАРИЈАТ ЗА
ИЗБЕГЛИЦЕ
Републике Србије

EVROPSKA UNIJA

Projekat finansira Evropska unija preko Delegacije Evropske unije u Republici Srbiji

CBMM Projekat

Jačanje kapaciteta institucija Republike Srbije
za upravljanje migracijama i reintegraciju povratnika

International Organization for Migration
Međunarodna organizacija za migracije

ALATKE ZA RAD ZA INTEGRACIJU IMIGRANATA U SRBIJI

Projekat finansira Evropska unija preko Delegacije Evropske unije u Republici Srbiji

Beograd,
novembar 2012.

Izdavač:

Međunarodna organizacija za migracije – Misija u Srbiji
Projekat „Jačanje kapaciteta institucija Republike Srbije
za upravljanje migracijama i reintegraciju povratnika“ (CBMM)

Adresa: Držićeva 11, 11000 Beograd

Telefon/faks: (+381) 11 2421 367 / (+381) 11 2412 739

Email: cbmmserbia@iom.int

www.iom.int

Pripremio JDC Centar za međunarodne migracije i integracije
(CIMI) za MOM Srbije

Autori:

Ruti Sinai, Adi Binhas, Yael Rockoff

Lektura i korektura:

Ivanka Andrejević

Štampa:

Dosije Studio, Beograd

Tiraž:

100

ISBN 978-86-85003-12-7

Sva prava zadržana. Umnožavanje, kopiranje i distribucija ove publikacije u celini ili bilo kog njenog dela su mogući samo uz prethodnu pismenu saglasnost izdavača. Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne izražavaju nužno stavove Međunarodne organizacije za migracije.

Objavljivanje ove publikacije je podržala Evropska unija. Stavovi izneti u ovom dokumentu ne izražavaju nužno stavove Evropske unije.

The publishing of this document was done with the support of the EU. The views expressed in this document do not necessarily reflect the positions of the EU.

Predgovor

Integracija imigranata predstavlja izazov za sve zemlje, ali iskustvo naprednih ekonomija Evrope, Severne Amerike i drugih zemalja pokazuje da imigranti stvaraju prilike kako za sebe, tako i za većinu članova zajednice u kojoj žive. Međutim, oni to mogu da učine samo ako su im dati instrumenti i prilike da se u te zajednice integrišu.

Iako se u Republici Srbiji trenutno nalazi manji broj imigranata, od kojih većina živi u Beogradu, evidentno je da će više njih, sa porastom i širenjem ekonomije, izraziti nameru da živi i radi na teritoriji cele Srbije.

Već sada, legalni imigranti u Srbiji – bilo da su privremeni ili trajni – imaju ista prava kao i njeni državljani, i to: da zarađuju za život, da steknu obrazovanje i dobiju pristup socijalnim uslugama, kao i pravo na bezbednost i sigurnost.

Ipak, centralni izazov integracije imigranata „vrti se“ oko stvaranja mehanizama za rešavanje njihovih jedinstvenih potreba. Ovo ne iziskuje nužno stvaranje nove infrastrukture i usluga za imigrante, već kreiranje osetljivosti i politika u okviru postojećih sistema. Malo investiranje u rešavanje potreba imigranata može se višestruko isplatiti, tako da ne predstavlja teret za državu, a imigranti bi bili u stanju da maksimiziraju svoje doprinose tržištu rada i ekonomiji Srbije.

Ove alatke za rad za integraciju imigranata osmišljene su kao osnov politike i projektne ideje za tvorce politike i stručnjake koji traže delotvoran način da pridošlice „utkaju“ u kontekst srpskog društva. Ovaj vodič spaja teorijske i praktične aspekte integracije. On predstavlja razne političke alatke, razrađene u Izraelu i drugim zemljama suočenim sa značajnim izazovima na polju imigracija i integracija, i predlaže načine za prilagođavanje tih primera najboljih praksi unutar specifičnog konteksta Srbije.

Alatke za rad fokusiraju se na kritične oblasti integracije – obrazovanje, jezik, zapošljavanje, kao i institucionalne mehanizme za

programiranje integracija. Jedno poglavlje posvećeno je primerima najboljih praksi u rešavanju rasnih, etničkih i ekonomskih različitosti, i borbi protiv ksenofobije (videti Poglavlje 3: Poznavanje različitih kultura).

Iako je ova alatka za rad podeljena na različite komponente, od kojih svaka može biti korišćena pojedinačno, ona takođe predstavlja i zbir delova od kojih je sastavljena. Ovi delovi su isprepleteni i međusobno zavisni, zbog čega zahtevaju međusobnu koordinaciju koja bi trebalo da rezultira smernicama za koherentnu politiku i da ih efikasno sprovede.

Ovaj priručnik zasnovan je na Zajedničkim osnovnim načelima politike integracije imigranata Evropske unije, koja integraciju posmatra kao „dinamičan, dugoročan i stalan dvosmerni proces uzajamnog prilagođavanja“. Sa stanovišta EU, integracija podjednako daje prava i nameće obaveze pridošlicama i rezidentima. Pridošlice imaju zadatak da ulože napore kako bi se prilagodile svojoj novoj zemlji boravka i kako bi postale produktivni članovi zajednica u kojima žive; domaće stanovništvo odgovorno je za kreiranje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prilika koje su migrantima potrebne za uspeh.

Ovakvo poimanje integracija ističe poštovanje razlika i uvažavanje različitosti, uz razumevanje činjenice da se samo kombinovanjem različitih elemenata može stvoriti harmonična celina.

Uspešna integracija stoga zahteva učešće svih zainteresovanih strana. Ona mora da obuhvati vlade na nacionalnom i lokalnom nivou, poslovni sektor, radničke sindikate, verske institucije, škole, pružaoce usluga u domenu zdravstva i socijalne zaštite, i etničke organizacije koje mogu da premoste jaz između imigranata i lokalne kulture.

Eliminacija jezičkih barijera i omogućavanje razvoja jezičkih sposobnosti od suštinskog su značaja za uspešnu integraciju. Ovladavanje jezikom vodi ka višem standardu života, budući da pridošlice dobijaju pristup obrazovanju i mogućnosti obuke na poslu, kao i uslugama zajednice i institucija. Zdravstvena zaštita, zapošljavanje i druge usluge koje promovišu ekonomsku mobilnost isto su tako bitne za pomoć imigrantima da nađu uporište i da u potpunosti daju svoj doprinos društvu.

Ako se imigrantima omogući da u potpunosti učestvuju u društvu koje ih je primilo, sa njima se mora postupati jednako i pravedno i

moraju biti zaštićeni od diskriminacije na svim poljima. Eksploatacija na radnom mestu i ograničen pristup uslugama podrivaju sposobnost migranata da ostvare svoj potencijal. Nejednak tretman pokazao se kao najveći faktor marginalizacije migranata, sa svojim pratećim ekonomskim i socijalnim implikacijama za buduće generacije.

Integracija ne donosi korist samo migrantima, već i društvu u celini. Ona obećava sigurne, žive i kohezivne zajednice kao i obogaćen društveni, ekonomski i građanski život. Integracija pomaže u izgradnji snažne demokratije oblikovane različitim iskustvima i istorijskom pozadinom, pruža jednake mogućnosti i u stanju je da zadovolji široke potrebe. Omogućava revitalizaciju zajednica na silaznoj putanji, povećanje produktivnosti i više radnika, potrošača i poreskih obveznika. Integracija takođe i povećava globalnu konkurentnost zemlje kroz multijezičku i multikulturnu radnu snagu.

Razvoj delotvorne politike integracija postao je važan prioritet politike Evropske unije koja se bavi pitanjima migracije i azila. Ovaj priručnik nudi mapu puta koja bi Republici Srbiji trebalo da pomogne u postizanju ovog cilja.

Sadržaj

Uvod	9
Poglavlje 1	
Institucionalni mehanizmi za integraciju imigranata	13
Poglavlje 2	
Zapošljavanje	21
Poglavlje 3	
Poznavanje različitih kultura: prilagođavanje usluga različitom stanovništvu	35
Poglavlje 4	
Nastava jezika	47
Poglavlje 5	
Obrazovanje: integracija migranata u školski sistem.....	57

Skraćenice

- CBI – *Content-Based Instruction* (nastava zasnovana na sadržaju)
- CEFR – *Common European Framework of Reference for Languages* (Zajednički evropski referentni okvir za jezike)
- EU – Evropska unija (*European Union*)
- GFMD – *Global Forum for Media Development* (Globalni forum za razvoj medija)
- HTAs – *Hometown Associations* (zavičajna udruženja)
- ICT – *Information and Communications Tehnology* (informacione i komunikacione tehnologije)
- IT – Informacione tehnologije (*Information Tehnology*)
- JDC – *Joint Distribution Committee* (Zajednički distributivni komitet)
- NSZ – Nacionalna služba za zapošljavanje
- OEBS – Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
- OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development* (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj)
- PISA – *Programme for International Student Assessment* (Program za međunarodnu ocenu učenika)
- UNESCO – *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu)

Uvod

Republika Srbija se tokom prve dve decenije nezavisnosti suočila sa mnogim izazovima, uključujući i masivni priliv izbeglica i raseljenih lica.

Komesarijat za izbeglice, osnovan 1992. godine, morao je da se suoči sa 500.000 izbeglih lica koja su posle raspada bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije masovno počela da dolaze u Srbiju. Kasnije je zadatak Srbije bio da pruži podršku za 200.000 lica, uglavnom Srba, izmeštenih iz svojih domova na spornoj teritoriji Kosova.

Iako je prošao određen vremenski period, najmanje 270.000 lica i dalje ima status izbeglica ili interno raseljenih lica, što Srbiju čini jedinom evropskom zemljom sa dugotrajnim problemom izbeglica. Štaviše, više od 200.000 bivših izbeglih lica koja su se formalno integrisala u Srbiju sticanjem državljanstva, tek treba da reši problem stanovanja i zapošljavanja.

Srpske vlasti poseduju značajno iskustvo – od pružanja usluga socijalne podrške koja čini veliki deo svakog portfelja integracija, pa sve do prisilnih migranata čije su potrebe uglavnom bile humanitarne prirode. Strategije za rad sa izbeglicama i interno raseljenim licima usvojene poslednjih godina takođe su se fokusirale na više održivih rešenja, uključujući i poboljšanje životnih uslova i pristupa uslugama.

Ipak, svojom kandidaturom za članstvo u Evropskoj uniji (EU), Srbija takođe mora da se pozabavi i rešavanjem pitanja integracije drugih migrantskih grupa. Ona je izrazila svoju posvećenost promovisanju politike integracija usmerene na donošenje prava i obaveza stranih rezidenata koja se mogu uporediti sa pravima i obavezama njenih građana. Ova obaveza iskazana je u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Srbije, koji stranim državljanima koji zakonito borave u zemlji osigurava prava i obaveze uporedive sa pravima i obavezama koje imaju njeni građani.

Međutim, Srbija tek treba da razvije koordiniranu i integrisanu politiku migracija. Na institucionalnom nivou, nije određena agencija koja bi bila zadužena za razvoj koherentnog pristupa integraciji stranaca, niti postoji efikasan program, razvijen na nivou države ili lokalno, koji bi mogao da ponudi sveobuhvatan paket jezičkih kurseva, pravnog savetovanja, usluga i naturalizacije.

Trenutno, broj stranih državljana koji zakonito borave na teritoriji Srbije iznosi oko 0,3% stanovništva. Ovu grupu čine različite nacionalnosti, iz raznolikih zemalja kao što su Kina i Libija, Avganistan i Ukrajina, sa malo toga zajedničkog osim boravka u ovoj zemlji centralne Evrope. Iako zemlja nema velike zajednice imigranata, ova situacija će se u godinama koje dolaze sasvim izvesno promeniti. Stoga će razvoj kompatibilnih migrantskih politika i politika integracije EU imati svoj praktični značaj.

Uredba EU 862/2007 definiše imigraciju kao „čin kojim osoba utvrđuje svoje uobičajeno boravište na državnom području države članice za period koji traje, ili se očekuje da će trajati, najmanje 12 meseci, a prethodno je imala uobičajeno boravište u drugoj državi članici ili trećoj zemlji“ (van EU).

Iako zakon u Srbiji trenutno ne prepoznaje ovu kategoriju migranata, on ipak odobrava privremeni ili stalni boravak stranim državljanima i pruža im mogućnost dobijanja državljanstva, što se smatra naprednim nivoom integracije stranaca u zajednice koje vrše prihvata. U 2010. godini, više od 24.000 lica steklo je državljanstvo Republike Srbije. Većina njih (92%) bili su državljani bivših jugoslovenskih republika; 6% nisu Evropljani – otprilike polovinu čine Kinezi.

Do sada, Srbija je prvenstveno predstavljala tranzitnu destinaciju za strane državljane na njihovom putu ka razvijenijim susedima u EU. Strancima je dodeljivan pravni status za potrebe zapošljavanja, spajanja porodice, studija, azila, i iz drugih razloga. Ipak, među populacijom koja broji 7,2 miliona stanovnika, broj stranih rezidenata nosilaca boravišne dozvole manji je od 22.000, prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova za 2010. godinu. Oko 30% dozvola čine dozvole za stalni boravak.

Većina nosilaca dozvola je iz Kine, Rumunije, Makedonije, Rusije i Ukrajine. Osim kada je reč o rumunskim državljanima, broj ostalih migrantskih grupa zabeležio je pad u 2010. godini u odnosu na 2009.

Najveću grupu stranih nosilaca dozvola čine Kinezi. Većinu čine trgovci, koji uspešno trguju kineskom robom u Beogradu i vode druge poslove u prestonici i Novom Sadu, po veličini drugom gradu u Srbiji.

Iako su nosioci dozvola iz Kine uglavnom muškarci, kada je reč o Rumuniji, Rusiji i Ukrajini nosioci dozvola uglavnom su žene, udate za državljane Srbije. Maloletna lica čine 5,8% nosilaca dozvole. Većina stranih državljana (oko 70%) živi u Beogradu.

Glavne grupe migranata, prema državljanstvu i polu

Državljanstvo	2009. godina		2010. godina	
	Ukupno	Žene (%)	Ukupno	Žene (%)
Kina	4.866	45,4	4.688	44,8
Rumunija	3.132	90,1	3.257	90
Makedonija	1.985	65	1.853	63,8
Ruska Federacija	1.596	83,3	1.290	88,3
Ukrajina	1.055	89,2	975	90,2

Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova

Prema Zakonu o strancima, privremeni boravak može biti odobren u trajanju do jedne godine, a produženi u skladu sa zakonom, za potrebe posla, školovanja i spajanja porodice. Strancima privremeni boravak može biti odobren ako poseduju dovoljno finansijskih sredstava da se izdržavaju i ukoliko su njihovi razlozi za privremeni boravak opravdani.

U 2010. godini, ukupno 6.325 privremenih boravišnih dozvola izdato je strancima, od kojih je najveći broj bio iz zemalja EU, a zatim slede Azija, evropske zemlje van EU i bivše jugoslovenske republike koje nisu članice EU. Tri zemlje sa najvećim zabeleženim udelom u ovoj grupi su Kina (16%), Ruska Federacija (10,9%) i Libija (9,4%).

Najčešći osnov za izdavanje privremenih boravišnih dozvola u 2009. i 2010. godini bio je spajanje porodice, a zatim rad, dok je obrazovanje bilo zastupljeno u znatno manjoj meri.

Uporedni podaci o privremenim boravišnim dozvolama izdatim po prvi put na osnovu rada pokazuju neznatne promene u periodu

između 2009. i 2010. godine: učešće kineskih državljana je poraslo, dok je učešće državljana EU u blagom padu.

Broj privremenih boravišnih dozvola izdatih po prvi put u 2010. godini na osnovu spajanja porodice beleži blagi porast. Značajan porast u ovoj kategoriji lica zabeležen je među državljanima Kine i Libije.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, u Srbiji je u 2010. godini bilo stalno nastanjeno ukupno 6.750 stranaca, uglavnom državljana Rumunije, Rusije, Makedonije i Ukrajine.

Zakon o strancima predviđa da stalno nastanjenje može biti odobreno licu:

- 1) koje je pre podnošenja zahteva za stalno nastanjenje u Srbiji boravilo neprekidno duže od pet godina na osnovu odobrenja za privremeni boravak; i
- 2) koje je najmanje tri godine u braku sa državljaninom Republike Srbije, ili strancem koji ima stalno nastanjenje.

Lice kome je odobreno stalno nastanjenje ima pravo na rad, besplatno obrazovanje i stručno osposobljavanje, socijalnu pomoć, zdravstveno i socijalno osiguranje, slobodu udruživanja, kao i na članstvo u organizacijama koje zastupaju interese radnika ili poslodavaca.

Uopšteno govoreći, broj službenih radnih dozvola je u porastu, iako je njihov ukupan broj i dalje skroman. Nacionalna služba za zapošljavanje je tokom 2010. godine izdala 2.576 dozvola za rad strancima, u odnosu na 1.700 koliko je evidentirano u 2006. godini. Ipak, procenjuje se da je broj stranaca koji rade u Republici Srbiji veći od broja izdatih dozvola.

Dozvole za rad uglavnom se izdaju stručnom kadru zaposlenom u kancelarijama stranih firmi i građevinskim radnicima. Većina lica kojima su izdate dozvole za rad su muškarci (76,3%). Analizirano prema starosti, najviše nosilaca dozvola za rad bilo je starosti 31–40 godina, a zatim lica mlađa od 30 godina (26,6%) i lica starosti 41–50 godina (23,3%). Najveću grupu čine kineski državljanin, nakon kojih slede Makedonci, državljanin Bosne i Hercegovine i državljanin Ruske Federacije.

POGLAVLJE 1

Institucionalni mehanizmi za integraciju imigranata

Efikasni mehanizmi ključni su za integraciju imigranata i pomažu im da se snađu u novoj zemlji, a takođe pomažu i zemlji koja vrši prihvatanje, njenim zajednicama i rezidentima, da se prilagode životu sa pridošlicama. Oni prave razliku između otuđenja, loših iskustava sa beskrajnom birokratskom „zavrzlamom“ i usmerenog, pouzdanog uvođenja u budućnost imigranata i njihove dece.

Vladine agencije koje pružaju usluge na nacionalnom nivou imaju mogućnost da imigrantima olakšaju put ka dugoročnoj integraciji. Pružanje usluga populaciji imigranata ne bi trebalo da podrazumeva složene mehanizme ili uvođenje posebnih usluga. Uspostavljanje pravih politika i veza između agencija može pomoći državi da po potrebi prilagodi usluge ili da usmeri imigrante ka uslugama koje su im potrebne.

Sa izazovom integrisanja imigranata suočene su sve usluge koje se pružaju građanima i rezidentima, od zdravstva do zapošljavanja, od stanovanja do obrazovanja. Ukoliko obraćanje nacionalnim i lokalnim agencijama ne bude direktno, one zapravo mogu da postanu smetnja procesu integracije.

Procedure i politike na nacionalnom nivou

Dok se usluge uglavnom pružaju na lokalnom nivou, postoje određene politike i procedure koje je potrebno uspostaviti na nacionalnom nivou, budući da olakšavaju uspostavljanje mehanizama integracije unutar usluga na lokalnom.

U njih spadaju:

- **Praćenje podataka o populaciji imigranata**

Država prikuplja podatke o građanima i rezidentima u Srbiji. Podatke o privremenim i stalnim rezidentima u Srbiji treba usaglasiti i podeliti sa centrima za zapošljavanje, obrazovnim i zdravstvenim sektorom, kao i sa agencijama za socijalni rad.

- **Okvir za jezičke usluge**

Jezička podrška je potreba koja je jedinstvena samo imigrantima i koja se kao takva ne pruža unutar standardnog sistema usluga. Opcije za vrste jezičkih kurseva, kako za decu tako i za odrasle, razrađene su u poglavlju koje je posvećeno ovom aspektu. Mehanizmi finansiranja i okvir preferencija moraju se doneti na nacionalnom nivou. Odsustvo takvih odluka može da znači da lokalna uprava uopšte i ne uspostavi takve opcije, ili da uspostavi usluge koje će biti neadekvatne.

- **Standardizacija zakonskih prava za imigrante**

Imigrantima u Srbiji pružena su jednaka prava i usluge kao i svim njenim građanima. U cilju sprečavanja diskriminacije, nacionalna politika treba da na odgovarajuće načine usmeri lokalne vlasti da obezbede ispunjenje datih prava i da spreče diskriminaciju.

- **Transparentnost prijema imigranata**

Imigrantima treba saopštiti šta se od njih očekuje i šta mogu da očekuju. Duge periode neizvesnosti o budućem prebivalištu (a u slučaju azilanata, zavisnost od darežljivosti države) trebalo bi izbeći, i to ne samo zbog njihovih negativnih implikacija za date migrante.

- **Konsultacije sa predstavnicima imigranata**

Dopuštanje korišćenja prava glasa imigrantima kada je reč o formulisanju politika koje ih se direktno tiču može rezultirati politikom koja bolje služi imigrantima i povećava njihov osećaj pripadnosti.

Procedure i politike na opštinskom nivou

Budući da se integracija odvija u oblastima u kojima imigranti žive, opštine i lokalne vlasti imaju krajnju odgovornost da svoje usluge prilagode pridošlicama. Nezavisnost koju imaju opštinama takođe daje i veću fleksibilnost da realizuju ove potrebe na lokalnom nivou.

Integracija na opštinskom nivou posebno je važna budući da socijalna segregacija, socijalna isključenost i marginalizacija imigranata mogu da ugroze socijalnu koheziju u tim gradovima.

Negativne implikacije ovakve marginalizacije i dalje su приметne kroz više generacija.

Administrativna rešenja za pružanje usluga često zahtevaju koordinaciju između agencija. Na primer, programi za imigrante koji traže posao mogu se objavljivati preko socijalnih i zdravstvenih ustanova.

Ovu koordinaciju moguće je postići na razne načine, u zavisnosti od veličine organa vlasti i broja imigranata. U većim gradovima, odnosno u gradovima koji imaju veći broj imigranata, bilo bi smisleno da postoji poseban organ u okviru opštine koji bi koordinirao uslugama. U manjim gradovima ili gradovima sa manjim brojem imigranata, dovoljno je dodeliti ulogu koordinatora u okviru određenog odeljenja (na primer, socijalna zaštita), ili podeliti odgovornost između nekoliko odeljenja.

Objedinjeni centri

Ovakve agencije, koje pružaju niz različitih osnovnih usluga pod jednim krovom, pokazale su se kao efikasne u pružanju relevantnih informacija i usluga migrantima u vezi sa obrazovanjem, zdravljem, socijalnom zaštitom, stanovanjem i drugim oblastima. Prednost je trostruka: migrantima je olakšan pristup kancelarijama i uslugama koje se pružaju u širim oblastima, usluge su pojednostavljene, a na istom mestu omogućena je koordinacija među različitim agencijama i provajderima. Ovi centri takođe imigrantima mogu da obezbede i potrebna tumačenja, i da obuče svoje zaposlene da budu kulturno osetljiviji na potrebe imigranata i na njihove različite kulturne pozadine, nasuprot obukama službenika u brojnim agencijama i kancelarijama.

Smanjenjem oprečnih i nedovoljnih informacija i omogućavanjem kulturno osjetljive medijacije, ovi „jednošalterski sistemi“ igraju važnu ulogu kada je reč o povećanju poverenja imigranata u javne administrativne službe, a ujedno i smanjuju postojeći jaz među njima.

U skladu sa priručnikom o tome kako uspostaviti jednošalterski sistem za integraciju imigranata, koji je objavljen u saradnji sa Globalnim forumom za razvoj medija (*Global Forum for Media Development* – GFMD) 2009. godine, predviđeno je da uspostavljanje takvog sistema bude pod nadzorom jednog ministarstva, agencije ili lokalne vlasti, s tim što svako ministarstvo ili agencija sa ogrankom unutar jednošalterskog sistema zadržava svoje nadležnosti i ne delegira ih organizaciji pod čijim se nadzorom nalazi. Zaposleni jednostavno moraju da rade u svom ogranku uz podršku kulturnih medijatora jednošalterskog sistema, a ne da rade za drugo ministarstvo.

Priručnik preporučuje da deo jednošalterskog sistema budu sledeće državne agencije:

- službe za imigraciju i državljanstvo;
- Ministarstvo za zapošljavanje i inspekcija rada;
- Ministarstvo prosvete;
- Ministarstvo zdravlja;
- socijalna zaštita;
- ministarstvo nadležno za rešavanje stambenih pitanja;
- registracija glasača;
- poreska služba; i
- služba koja sprovodi jezičke testove ili testove za dobijanje državljanstva.

Za zemlje relativno malih geografskih dimenzija, rešenje je uspostavljanje jednog ili više jednošalterskih sistema na centralnim ili dostupnim lokacijama. Veći gradovi sa većom koncentracijom populacije imigranata predstavljaju očigledan izbor za njihovo lociranje.

Opština Breša u severnoj Italiji osnovala je Kancelariju za integracije i državljanstvo. Breša ima jednu od najviših stopa stranih rezidenata u Italiji (15,3%). Kancelarija je osnovana sa glavnim ciljem prijema i orijentacije imigranata u gradu. Ona deluje kao organ upravljanja poslovima vezanim za imigracije, podržavajući pridošlice u ostvarivanju

socijalno-ekonomske nezavisnosti i u njihovom učešću u javnom životu grada, razvijajući projekte za lica koja traže azil i promovirajući prava i obaveze koje nosi državljanstvo. Obezbeđenje ove usluge se u suštini odnosi na pravna pitanja (informacije i pravni saveti); zatim na procenu potreba uz podršku kulturnih medijatora i stručnih lica iz oblasti prava i psihologije; administrativnu podršku kod popunjavanja obrazaca, uključujući i boravišne vize; savete iz oblasti preduzetništva (procena raspoloživih mogućnosti i resursa, podrška u finansijskoj analizi i izbor posla); podršku u traženju posla ili rešavanju stambenog pitanja; kao i specijalizovanu podršku za lica koja traže azil.

Svako poglavlje ovog priručnika nudi detaljnije opcije. Slede opšte smernice za realizaciju dostupnosti usluga imigrantima:

- **Obezbediti pristup informacijama.** Opština treba da obezbedi da informacije o zakonskim obavezama i uslugama dođu do rezidenata koji srpski jezik ne govore potpuno tečno. Ovo može biti realizovano prevođenjem materijala dostupnih u opštinama, odnosno opštinske internet stranice.
- **Dopreti do zajednice.** Imigranti često doživljavaju socijalnu izolaciju u sredinama u kojima su primljeni. Akulturacija na socijalnom kulturnom nivou važan je deo integracije imigranata. Opština bi trebalo da podstakne imigrante da uzmu učešće u kulturnim i sportskim događajima, i kada je reč o deci i kada je reč o odraslima. Lokalna vlast takođe može da podstakne imigrantske grupe da podele svoje kulturno nasleđe sa starosedelačkom srpskom populacijom podsticanjem zajednice na religiozne ili kulturne proslave. Kroz ovu vrstu aktivnosti, imigranti i starosedelci međusobno se izlažu na ličnom nivou.

Negovanje civilnog društva

Pored javnog sektora, treba podstaći i lokalne vlasti da pokrenu resurse privatnog i nevladinog sektora. Subjekti zajednice, poput verskih grupa, organizacija civilnog društva i ostalih neprofitnih organizacija kao što su sindikati, udruženja poslodavaca i medija i sportski klubovi, mogu da posluže kao važan resurs za imigrante. Pružanjem podrške pridošlicama, ovim organizacijama se uloženi napori odmah vraćaju kroz povećanje članstva. Oni takođe mogu da utiču i na

političku klimu i javno mnjenje, služeći kao važni akteri u borbi protiv isključenosti, diskriminacije i ksenofobije.

U društvu kao što je srpsko, gde je imigracija još veoma mala, grupe civilnog društva ne moraju biti svesne potreba, pa čak ni postojanja pridošlica. Opštine treba da dopru do ovih grupa i da im podignu svest o tome. Ovo može biti realizovano jednostavno deljenjem brošura ili letaka o potencijalnim koristima regrutovanja imigranata u okviru njihovih aktivnosti. Lokalne vlasti takođe mogu da obezbede ciljna predavanja ili radionice za rukovodstvo civilnog društva o kulturnoj osetljivosti i potrebama imigranata. Opštine isto mogu da ponude i usluge mentoringa pojedincima i grupama koji volontiraju u pružanju podrške novim imigrantima.

Zavičajna udruženja

Kada grupe imigranata u novoj zemlji dostignu kritičnu masu, one često osnivaju neformalna, dobrovoljna društva za međusobnu podršku. Ova društva, uglavnom poznata kao „zavičajna udruženja“ (*Hometown Associations* – HTAs), često su najefikasnije grupe za pružanje socijalne podrške; ona se nalaze na samom izvoru neposrednih potreba svojih članova, koji međusobno pružaju pomoć u uspostavljanju osećaja zajedništva. Istraživanja koja su širom sveta sprovodila zavičajna udruženja, pokazuju da se imigranti obraćaju njima za pomoć pri rešavanju pitanja u vezi sa stanovanjem, zapošljavanjem, pravnim pitanjima, obrazovnim mogućnostima, pa čak i manjim zajmovima.

Zavičajna udruženja imaju dva glavna nedostatka. Prvi se sadrži u tome što ovakva udruženja izoluju imigrante, držeći ih uglavnom međusobno povezanim, a ne integrišu ih među starosedeoce. Drugi nedostatak je što se udruženja uglavnom oslanjaju na volonterski rad i imaju malo kadrovskih i finansijskih resursa; ona nemaju kapaciteta da svojim članovima pruže pomoć šireg obima.

Opštine mogu da dopru do zavičajnih udruženja, da ojačaju njihove kapacitete za pružanje usluga članovima i da ih poduče kako da bolje zadovolje potrebe imigrantskih grupa. Takva saradnja i putevi dijaloga takođe mogu da stvore veze za identifikovanje i rešavanje problema diskriminacije, kao i za promovisanje kulturne integracije kroz događaje širom grada ili odgovarajuće inicijative.

Literatura

- Borkert, Maren, Bosswick, Wolfgang, Heckmann, Friedrich, Lükens-Klaßen, Doris, *Lokalne integracione politike za migrante u Evropi*, Evropski forum za izučavanje migracija, Bamberg, Nemačka, 2007.
- Bosswick, Wolfgang, Heckman, Friedrich, *Integracija migranata: Doprinosi lokalnih i regionalnih vlasti*, Evropska fondacija za unapređenje uslova života i rada, Dablin, 2006.
- Papademetriou, Demetrios G., *Razmatranje politike za integraciju imigranata*, Institut za migracione politike, Vašington, 2003.
- Reis Oliveira, Catarina (ACIDI, I.P.), Abranches, Maria (MOM – Misija u Portugalu), Healy, Claire (ACIDI, I.P.), *Priručnik o tome kako uspostaviti jednošalterski sistem*, http://www.gfmd.org/documents/athens/gfmd_athens09_contr_handbook_immigrant_integrationen.pdf.
- Somerville, Will, Durana, Jamie, Terrazas, Aaron Matteo, *Zavičajna udruženja: Neiskorišćeni resursi za integraciju imigranata*, Insight, Institut za migracione politike, Vašington, jul 2009.
- Stefánsson, Magnús, *Politika Vlade za integraciju imigranata*, Ministarstvo za socijalna pitanja Island, Rejkjavik, 2007.

POGLAVLJE 2

Zapošljavanje

Imigracija je znatno doprinela porastu zaposlenosti u Evropskoj uniji: migranti doprinose tražnji za robom i uslugama i tako povećavaju i tražnju za radnom snagom. U periodu između 2000. i 2007. godine, migranti iz trećih zemalja uticali su na povećanje zaposlenosti od skoro 3,7 miliona i oko 25% ukupnog rasta zaposlenosti. Rad migranata takođe može uticati i na smanjene troškova proizvodnje, i obratno – na smanjenje troškova robe i usluga na konkurentnom tržištu.

U zemljama sa visokom stopom nezaposlenosti kao što je Srbija uvek postoji strah da će imigranti iz trećih zemalja „ući u trku“ za već oskudne mogućnosti zapošljavanja. Ipak, veliki broj tvorca politike tvrdi da imigracija može da stvori nove mogućnosti za domaće stanovništvo zajedno sa migrantima. Primer takvog slučaja je kada imigranti preuzimaju poslove koji dopunjavaju tržište rada, a ne zamenjuju domaće radnike (na primer, niskokvalifikovani poslovi), ili dolaze sa kvalifikacijama i obukom koju je teško naći u zemlji domaćinu (na primer inženjeri, IT stručnjaci – stručnjaci informacionih tehnologija, stručnjaci iz oblasti finansijskih usluga itd.).

U odsustvu naglog skoka stopa evropskog nataliteta, velika imigracija takođe može biti neophodna kako bi se ublažili starenje i pad brojnosti populacije. Sa manje građana radnog uzrasta, infuzija migranata iz trećih zemalja mogla bi da podrži rastuće troškove socijalne zaštite za populaciju koja stari.

Nasuprot tome, nezaposlenost migrantskih radnika takođe može da dovede i do povećanja kriminala i opterećenja sistema socijalne zaštite.

Izazovi sa kojima se migracija suočava pri zapošljavanju

Kako bi uživale u potencijalnim koristima migracije i smanjile potencijalne zamke na najmanju moguću meru, države migrantima moraju da obezbede pravedan pristup tržištu rada, kao i sistemima za obrazovanje i obuku kojima će im pružiti realne mogućnosti zapošljavanja.

Integracija imigranata u tržište rada takođe podrazumeva i pristup socijalnom osiguranju, uključujući i beneficije za nezaposlene ili druge doprinose (na primer dečje dodatke, pravo na penziju, itd.), posebno u zemljama u kojima su socijalna davanja povezana sa radnim statusom, kao u nekim zemljama Južne Evrope. U slučaju samozapošljavanja i preduzetništva, integrisanje na tržište rada zahteva pristup finansijskim uslugama.

Međutim, evropske imigracione politike su se tokom poslednjih decenija pokazale manjkavim. Širom Evrope, koeficijent stope zaposlenosti imigranata u odnosu na populaciju koja nije imigrantska ponekad je dostizao odnos jedan prema tri. Istraživanje takođe sugeriše i da ukupne zarade migranata imaju tendenciju da budu niže u odnosu na zarade domaćih radnika. Takva nepodudaranja ukazuju na to da postoje različite pozicije koje zauzimaju domaće stanovništvo i migranti, čak i u istim sektorima, ali isto tako može ukazati i na diskriminaciju pri zapošljavanju.

Imigranti su izloženi većem riziku od socijalne isključenosti i siromaštva u odnosu na domaću populaciju. Oni su često izloženiji zapošljavanju na poslovima koji su nesigurni, odnosno njihov rad nije prijavljen ili rade na poslovima za koje su previše kvalifikovani.

Pored toga, jezičke veštine imigranata i obrazovni put njihove dece često su na nezadovoljavajućem nivou, što izaziva zabrinutost u pogledu njihovog budućeg ličnog i profesionalnog razvoja.

Stoga je istinska integracija na tržište rada glavni korak na putu migranata ka ekonomskoj nezavisnosti i društvenom prihvatanju. Ovo je posebno važno s obzirom na činjenicu da se migranti suočavaju sa resocijalizacijom i promenama u svakom aspektu svog života.

Migranti se suočavaju sa osećajem nesigurnosti, kao i sa razočaranjem i strahom, u svojoj borbi da se prilagode novom okruženju,

kulturi, jeziku i obrascima ponašanja. Poznati porodični odnosi prolaze kroz potencijalno štetne promene: porodica postaje manje paternalistička i autoritativna, pri čemu se deca prilagođavaju daleko brže nego njihovi roditelji, koji su zatim primorani da se oslanjaju na njih.

Proces integracije na tržište rada može biti složen. Poteškoće nisu samo ekonomske prirode – zaposlenost podiže osećaj samovrednovanja, pripadanja i angažovanja, nezavisnosti i poverenja, kontrole nad sopstvenim životom, samoizražavanja i samospoznaje. U nedostatku zaposlenja, migranti su primorani da se bave nedostatkom ovih elemenata u svom životu.

Istraživanje koje je sprovedla Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development* – OECD) utvrdilo je da je najvažniji prognozer ishoda imigrantskog tržišta rada upravo kategorija ulaska. Lica koja migriraju radi zaposlenja uglavnom se bolje integrišu na tržištu rada, ne samo u godinama neposredno posle dolaska, već i na duži rok. Migranti koji su imali najviše poteškoća da se integrišu kao radna snaga su lica čije su primarne motivacije za migraciju bile spajanje porodice i humanitarne potrebe, a ne zapošljavanje.

Prema procenama OECD iz 2010. godine, sticanje državljanstva uticalo je na poboljšanje integracije imigranata na tržište rada i ujedno im ponudilo veće mogućnosti zapošljavanja, veće zarade i kvalitetnije poslove, pa čak i kontrolu razlika u obrazovanju, starosti i zemlji porekla. Ovo može biti posledica pozitivnog signala za poslodavce, odnosno smanjenja administrativnih troškova u vezi sa zapošljavanjem stranaca, kao i kvalifikovanosti imigranata za javne ili regulisane profesije i obrazovnu podršku.

Drugi prognozer uspešne integracije migranata na tržište rada je nivo njihove socijalne integracije. Istraživanje koje je za jevrejsku agenciju za Izrael u 2006. godini sprovedeno među 500 imigranata i 500 izvornih žitelja Izraela, pokazalo je da pored jezičkih kompetencija i dužine boravka u zemlji, nivo socijalne uključenosti migranata (odnos sa prijateljima i susedima, učešće na izborima, itd.) direktno utiče na njihov platni nivo i moć privređivanja.

Situacija u Srbiji

Nezaposlenost je jedan od najvećih ekonomskih i socijalnih problema sa kojima se Republika Srbija suočava: stopa nezaposlenosti za lica uzrasta podobnog za rad (15–64 godina) dostigla je skoro 24% u 2012. godini. Dakle, glavni fokus zemlje u vezi sa pravnim okvirom i politikama razvoja bio je usmeren na regulisanje zapošljavanja državljana Srbije u zemlji i inostranstvu.

Ipak, zahtevi približavanja EU uključuju i potrebu da se stvori transparentan okvir koji bi bio kompatibilan sa EU kada je reč o zapošljavanju stranaca, a koji obuhvata oblasti kao što su mehanizmi zaštite prava zaposlenih i regulisanje pristupa tržištu rada na osnovu profesionalnih karakteristika; jednaki uslovi rada; uređenje regrutovanja u granama privrede; i sprovođenje zakona o radu i migracionih pravnih propisa u oblasti zapošljavanja stranaca preko inspekcije rada.

Srpski zakon omogućava pristup aktivnim merama politike zapošljavanja svakom strancu koji je registrovan kod Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ). Kako bi se lice registrovalo kod NSZ mora da poseduje važeću radnu i boravišnu dozvolu, privremenu ili stalnu.

Ovi stranci uživaju ista prava kao i Srbi koji su registrovani kod Nacionalne službe za zapošljavanje: imaju pristup poslovima i centrima za obuku za aktivno traženje posla, pristup programima dopunskog obrazovanja i obuke, kao i pravo na subvencije pri zapošljavanju.

Pravo na socijalno osiguranje, kao što su penziono i invalidsko osiguranje, socijalnu zaštitu i finansijsku podršku porodicama i deci, obezbeđeno je u skladu sa bilateralnim sporazumima sa drugim zemljama o socijalnom osiguranju.

Mnogi migranti koji žive u Srbiji došli su u zemlju u nameri da rade, pa su stoga veoma motivisani i nisu im potrebni posebni podsticaji za rad niti programi osmišljeni da podstaknu zapošljavanje.

Međutim, imajući u vidu ekonomske padove u zemlji neki od njih mogli bi da imaju poteškoća sa pronalaženjem posla, dok drugi (naročito žene koje su se doselile u Srbiju iz porodičnih razloga) mogu zahtevati pomoć ako nisu radili van svojih domova. Pri tome, budući razvoj može uticati na povećanje migranata, kako kvalifikovanih tako i nekvalifikovanih, što zahteva specifične programe koji bi omogućili njihovu integraciju na tržište rada.

Potrebno je napomenuti da boravišne dozvole automatski ne znače i pravo na rad: prema Zakonu o strancima Republike Srbije, stranci kojima je odobren privremeni boravak „dužni su da borave u Republici Srbiji u skladu sa svrhom zbog koje im je odobren boravak“. Drugim rečima, oni koji dolaze u Republiku Srbiju da studiraju ili radi sklapanja braka ne kvalifikuju se automatski za radne dozvole. U tom smislu, bilo bi korisno da se, pored drugih pogodnosti na koje imaju pravo, strancima koji dobijaju boravišne dozvole na osnovu spajanja porodice omogući i pristup tržištu rada.

Migracija kvalifikovane radne snage

Veliki broj zemalja u sklopu OECD uveo je mere za unapređenje imigracije kvalifikovane radne snage za sektore u kojima postoji nedostatak radne snage, kao što su informacione i komunikacione tehnologije (*Information and Communications Tehnology – ICT*), biotehnologija, zdravstvo i obrazovanje.

Ipak, postoje brojni dokazi da se strane kvalifikacije i radno iskustvo često obezvređuju: imigranti koji su prošli obuku i stekli obrazovanje u zemljama u razvoju manje su plaćeni od svojih kolega – starosjedelaca u zemlji. Migranti sa kvalifikacijama su takođe nesrazmerno više kvalifikovani za niže pozicije ili pozicije na kojima se traži srednja kvalifikacija u odnosu na pozicije koje zauzimaju u većini zemalja u sklopu OECD.

Ovo se može pripisati činjenici da diplome i radno iskustvo stečeno u zemljama koje nisu u sklopu OECD zemalja, poslodavci često ne smatraju potpuno „ekvivalentnim“, naglašavajući važnost transparentne procene, sertifikacije i procesa akreditacije, uz ponudu dopunskih kurseva za „premošćavanje“ tih problema, koji migrantima omogućavaju dobijanje kvalifikacija poznatih poslodavcima.

U zemljama Evropske unije, postupak priznavanja (nostrifikacije) uglavnom je dugotrajan, birokratski složen i skup, a kvalifikacije se uglavnom različito ocenjuju od zemlje do zemlje. Konvencija o priznavanju kvalifikacija iz oblasti visokog obrazovanja u regionu Evrope, razrađena od strane Saveta Evrope i UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu*) 1997. godine, predložila je standarde za priznavanje. Ipak, osim u domenu poznavanja jezika,

neke zemlje Evropske unije još nemaju pravni okvir za priznavanje profesionalnih kvalifikacija i tehničke obuke državljana iz trećih zemalja. Ovo predstavlja prepreku za uključivanje na tržište rada, kao i rasipanje ljudskih resursa.

Za razliku od kvalifikovanih migranata, stopa zaposlenosti niskokvalifikovanih migranata je blizu, ili čak iznad, stope zaposlenosti niskokvalifikovanog domaćeg stanovništva.

Poznavanje jezika

Napredno poznavanje jezika zemlje domaćina i osnovno poznavanje njenih institucija preduslov je za integraciju, ne samo na tržište rada već i u društvo kao celinu. Međutim, postoji ravnoteža koju bi trebalo postići kada je reč o trajanju takvih programa ili razvijanju jezičkih znanja koja se traže od polaznika, s jedne strane, i cilja promovisanja ranijeg ulaska na tržište rada sa druge strane.

Analize za Švedsku su, na primer, pokazale da jezički kursevi koji se pohađaju ubrzo po dolasku značajno poboljšavaju kasnije mogućnosti zapošljavanja, ali se čini da postoji gornja granica (oko 500 sati) iza koje dalji uticaj nije uočljiv. Produženo učenje, takođe, imigrante drži suviše dugo podalje od tržišta rada, što bi trebalo izbalansirati u odnosu na bolje poznavanje jezika.

Postoje dva osnovna pristupa usvajanju jezika za imigrante koji vode radnoj integraciji. Pristup koji podrazumeva „prvo posao“ fokusiran je na poziciju i zasniva se na **modelu unapređenog direktnog zapošljavanja** koji predviđa minimalnu obuku i obrazovanje. Obuka, takva kakva jeste, traje od osam pa do 16 nedelja najviše. Drugi pristup zasniva se na **razvojnim tranzicionim modelima zapošljavanja**, koji naglašavaju razvoj ljudskih resursa čiji je cilj poboljšanje kvalifikacija učesnika na tržištu rada i spremnost za obuku, pronalaženje posla i sticanja iskustva. Kod prvog modela, usvajanje jezika naglašava se nakon pronalaženja posla. Kod drugog modela programi zapošljavanja ohrabruju jezičke veštine imigranata i njihovu sposobnost za zapošljavanje pre stupanja na tržište rada.

Svaki pristup ima jasne prednosti i mane. S jedne strane, i tvorci politike i imigranti voleli bi da do zaposlenja dođe što je pre moguće.

S druge strane, pojedincima je često teško da pronađu vreme za ovladavanje jezičkim veštinama dok se suočavaju sa radnim obavezama.

Studije sprovedene u Izraelu, ciljnoj imigracionoj zemlji, nastojale su da utvrde koliki je doprinos poznavanja jezika integraciji na tržište rada kod kvalifikovanih zanimanja (na primer u medicini, prosveti, industriji i tehnologiji). Istraživači su utvrdili da je imigrantima u velikoj meri nedostajalo poznavanje stručne terminologije na hebrejskom. Njihovi menadžeri su se požalili da je to predstavljalo ozbiljnu prepreku njihovoj integraciji, budući da im je bilo teško da shvate instrukcije i da komuniciraju sa kolegama i klijentima. Na primer, nisu bili u stanju da razumeju uputstva koja se tiču bezbednosti na radnom mestu niti da sastave izveštaje – što predstavlja potencijalno štetne probleme.

Istraživači su preporučili da se imigranti u početnim fazama poudče profesionalnom jeziku i terminologiji, a kasnije onome što im je potrebno unutar sektora ili sopstvene profesije nakon pronalaženja posla.

Pionirska, inovativna internet stranica pod nazivom **Zapošljavanje kroz učenje** (hebrejski: *Deleth Ptuha*), nastoji da unapredi poznavanje jezika imigranata iz Etiopije u Izrael. Sadržaj je baziran na aspektu zapošljavanja. On omogućava odraslim korisnicima da kontrolišu vreme svog učenja, količinu, mesto i tempo učenja. Internet stranica se fokusira na teme kao što su na koji način tražiti posao, kako se ponašati na razgovoru za posao, kako napredovati na poslu. Ona uključuje i kratke video-snimke o situacijama u vezi sa poslom, i tako svoje korisnike uvodi u pojmove koji se tiču rada i iznosi priče migranata koji su se suočili sa kulturnim razlikama na svom radnom mestu.

Ova internet stranica koristi jednostavan jezik – korisnici mogu iznova i iznova da čitaju reči, postavljaju pitanja i napreduju u sopstvenom ritmu, što ih generalno osnažuje.

Radionice

Uspešno integrisanje migranata u radnu snagu predstavlja dugotrajn proces. On zahteva procenu njihovih potreba i interesa, identifikaciju ličnih i profesionalnih potencijala i prepreka pri zapošljavanju, kao i njihovih prenosivih veština kroz obezbeđenje opcija za poslove i karijeru, i razvoj akcionog plana i strategija sa klijentima njihovim povezivanjem sa resursima i upućivanjem na odgovarajuće radionice.

Radionice mogu da doprinesu na dva načina, i to kao:

- opšta podrška i pomoć, socijalna i emotivna, u prilagođavanju novoj zemlji i suočavanju sa preprekama pri zapošljavanju, kao što su smanjeno samopoštovanje, jezik i kulturne razlike – što je osmišljeno tako da pomogne učesnicima da potencijalnim poslodavcima na ubedljiv način prezentuju svoja profesionalna iskustva koja ističu njihove sposobnosti; cilj je i da se prenesu određene norme i koncepti sa kojim neki migranti možda nisu upoznati, kao što su poštovanje dinamike i rokova; i
- obezbeđenje veština potrebnih za pronalaženje posla kako bi proces bio što kraći i efikasniji: podučavanje migranata kako da sastave svoju radnu biografiju na novom jeziku i kako da je prilagode uslovima koji vladaju na lokalnom tržištu rada, i pružanje saveta kako prići poslodavcu i kako se ponašati na razgovoru za posao u skladu sa lokalnim običajima, ali na način koji odražava sposobnosti migranata; radionice bi takođe polaznike trebalo da upoznaju sa tehnologijom pronalaženja posla (računar, internet, sajtovi na kojima poslodavci oglašavaju slobodna radna mesta, govorna pošta), da im pomognu pri popunjavanju obrazaca i prijava, i da im pruže praktične informacije o tržištu rada.

U idealnom slučaju, osnovne informacije o učenju, poslu i karijeri trebalo bi da budu dostupne na maternjem jeziku migranata / etničkih grupa.

U cilju sprovođenja radionica i usmeravanja migranata na pronalaženje posla, savetnici ne bi trebalo da se fokusiraju isključivo na pružanje odgovarajućih informacija o tržištu rada, odnosno na poslodavca, već da znaju i umeju da obezbede podršku potrebnu njihovom

ličnom, društvenom, kulturnom, obrazovnom i stručnom prilagođavanju i napretku.

Primer predstavlja norveški program „Druga šansa“, pilot projekat za sticanje kvalifikacija za lica sa imigrantskim poreklom, ali bez zaposlenja, i koja zavise od socijalnih davanja – mlade imigrante starosti od 18 do 25 godina i žene domaćice koje ne primaju dodatke. Program kombinuje jezičku obuku sa radnim iskustvom i određene elemente mentoringa, u skladu sa individualnim potrebama polaznika. Socijalni radnici pomno prate napredak polaznika (ne više od 15 odjednom). Njihova bliska interakcija i praćenje polaznika glavne su karakteristike ovog pilot projekta. Polaznici dobijaju neoporezive subvencije za život i mogu da učestvuju u programu do dve godine.

Prema podacima dobijenim na osnovu praćenja projekta, 66 od ukupno 157 polaznika koji su završili program u 2009. godini zaposlili su se ili obrazovali, dok je većina ostalih polaznika nastavila da se registruje u svojstvu tražioca posla i pristupila drugim vrstama programa na tržištu rada.

Jedan od izazova bio je regrutovanje žena domaćica, koje nisu bile registrovane kao primaoci beneficija. Ovo je realizovano posredstvom zdravstvenih klinika, dobrovoljnih organizacija, institucija za obrazovanje odraslih, bivših polaznika, itd. U mnogim slučajevima bilo je neophodno uključiti celu porodicu kako bi bio objašnjen značaj ovog programa, i kako bi se obezbedilo učešće žena i pružanje usluga čuvanja dece, odnosno omogućilo skraćeno vreme učešća. Projekat je pokazao da postoji veliko interesovanje kod žena domaćica i mnoge od njih bile su spremne da učestvuju čak i bez dobijanja dodatka za učešće.

Izrael obezbeđuje specijalizovane centre za zapošljavanje svojih imigranata, kvalifikovanih i nekvalifikovanih, u kojima se podvrgavaju profesionalnoj proceni i savetovanju, ovladavaju profesionalnom terminologijom na hebrejskom, uče računarske veštine i engleski jezik, a zatim se raspoređuju na poslove. Dok pohađaju ove centre imigranti dobijaju dodatak za osnovne životne troškove.

Studija sprovedena među imigrantima dve ili tri godine po napuštanju centra ukazala je na značajan napredak, i to na značajan rast broja zaposlenih (od 35% pre stupanja u centar do 80%), dok se 80% izjasnilo da radi puno radno vreme. Većina njih prijavila je visok

stepen zadovoljstva svojim poslom, a 75% izjasnilo se da bi ove centre preporučili drugim imigrantima.

Mentorstvo se takođe pokazalo delotvornim za integraciju migranata u radnu snagu. Danska i Francuska posebno, uvele su mentorstvo u priličnoj meri, uparujući imigrante sa starosedeočima istog pola, starosti i zanimanja. Izvorni žitelj imigrantu pruža osnovne informacije o procedurama, institucijama, o tome kako se stvari obavljaju u zemlji, itd. Mentor takođe omogućava imigrantu da ostvari koristi od njegove/njene mreže kontakata, a u nekim slučajevima može poslužiti i kao posrednik sa potencijalnim poslodavcima. Ovi programi su atraktivni za zemlju domaćina, budući da uključuju domaće stanovništvo. Pored toga, trošak u zemlji domaćinu je ograničen, imajući u vidu da su mentori uglavnom dobrovoljci, iako prolaze specijalnu obuku koja ih senzibilizuje na kulturne razlike i očekivanja imigranata.

Samozapošljavanje je u nekim zemljama takođe veoma značajno. Za podršku ovoj opciji, migrantima je potrebno obezbediti pristup finansiranju kako bi započeli svoj mikrobiznis. U Finskoj, Ministarstvo trgovine i industrije formiralo je radnu grupu za unapređenje preduzetništva među imigrantima kroz pružanje podrške umrežavanju, obrazovanju i obuci, savetodavnim i mentorskim uslugama i informacijama.

U Portugalu, cilj Projekta za promovisanje preduzetništva među imigrantima u periodu od 2010. do 2013. godine je da podstakne preduzetničke stavove među imigrantskim zajednicama, sa posebnim akcentom na one koji žive u siromašnim naseljima.

Integracija žena migranata

Žene imigranti suočavaju se sa posebnim poteškoćama na tržištu rada i češće od muškaraca imigranata i izvornih žitelja žena, njihov rad pri zapošljavanju nije prijavljen, zarade su im niske i nesigurne, nemaju pristup socijalnim davanjima, i rade prekovremeno i u lošim uslovima rada.

Žene koje se sele u drugu zemlju radi sklapanja braka takođe mogu naići na prepreke pri integraciji i potpunu zavisnost od svojih muževa i njihove porodice.

Izraelski program „Odvažna žena“ (hebrejski: *Eshet Chavil*) usmeren je upravo na takve žene migrante. Program je devedesetih

godina razvio izraelski ogranak američkog Zajedničkog distributivnog komiteta (*Joint Distribution Committee* – JDC), kako bi pružio pomoć etiopskim imigrantima da se integrišu na izraelsko tržište rada. Budući da je bio uspešan, program je prilagođen i drugim ciljnim populacijama, kao što su imigranti sa Kavkaza u bivšem Sovjetskom Savezu i iz Buhare. On je posebno osmišljen za žene iz kulturno tradicionalnih sredina, koje nisu radile van svojih domova.

Program traje tri godine i zasniva se na pristupu postepene integracije u radni život, u okviru nadgledanog procesa.

Kako bi osigurao da žene obezbede i sačuvaju zaposlenje, program pruža širok okvir podrške, koji uključuje rešavanje pitanja poput psihičke spremnosti za rad i prilagođavanja porodice izmenjenoj ulozi supruge/majke.

Program se realizuje u etapama: tromesečne radionice pripreme za posao; individualan mentorski rad koji žene vodi kroz proces traženja posla; „klub poslova“ koji obezbeđuje stalnu podršku zaposlenim polaznicama koje su okončale program, motivišući ih da se drže svojih poslova i da u njima napreduju; kao i liderska grupa za zapošljavanje u okviru programa namenjena ženama koje su prepoznate kao potencijalne liderke, sa ciljem da osnaže žene u sopstvenim zajednicama.

Prvi korak čine radionica i obilasci radnih mesta. Radionica je osmišljena tako da omogući mentalnu i praktičnu spremnost za posao, da ohrabri i motiviše za posao, da obezbedi instrumente za pronalaženje posla, da upozna žene imigrante sa zapošljavanjem i da unapredi njihovo znanje hebrejskog neophodno za rad.

Pored individualnog savetovanja i grupnih radionica, polaznici formiraju ravnopravne grupe za međusobnu podršku koje takođe služe i kao osnov za sledeću etapu – profesionalno napredovanje. Ova etapa obuhvata radionice o pitanjima kao što su finansijska pismenost, majčinstvo i porodični odnosi. U cilju viših zarada i mobilnosti polaznika, sledeća etapa nudi napredne radionice; osnovna i napredna računarska znanja; kontinuirane časove edukacije; nastavu engleskog i hebrejskog jezika; i profesionalnu procenu i obuku.

Primeri najboljih praksi

U tekstu koji sledi izneti su primeri najboljih praksi iz iskustava integracije imigranata u Izraelu, Kanadi i Evropi. Oni obuhvataju:

- obezbeđenje državnih centara za zapošljavanje sa godišnjim spiskom imigranata, uključujući i zemlju porekla, starost i zanimanje; usmeravanje osoblja u centru za zapošljavanje na kulturne potrebe glavnih migrantskih grupa;
- obezbeđenje informacija o izvorima finansiranja za migrante (poput kredita za studente ili bespovratne pomoći); upućivanje klijenata na profesionalna udruženja i organe koji vrše priznavanje kvalifikacija; upućivanje klijenata na obrazovno i stručno usavršavanje i pružanje informacije o uslugama podrške (na primer obdanište); pružanje informacija o uslugama u vezi sa individualnim i porodičnim savetovanjem;
- izgradnju poverenja i samopoštovanja kod klijenata, kao i unapređenje njihove komunikacije i interpersonalnih veština; obezbeđenje kulturne orijentacije; ohrabrivanje asertivnog ponašanja i primena tehnika upravljanja stresom;
- poslovno usmeravanje, tumačenje i prevođenje za klijente i poslodavce; uparivanje potreba poslodavca i klijenta; uveravanje poslodavaca, edukaciju poslodavaca i klijenata o očekivanjima na radnom mestu i etici, ugovaranje subvencionisanih zarada;
- telefoniranje i posetu klijentima i poslodavcima i traženje povratnih informacija od njih;
- praćenje klijenata u njihovom napredovanju, uz ponudu bonus uplata nakon tri ili šest meseci i godinu dana;
- obezbeđenje podsticaja za opštine i lica koja organizuju jezičke kurseve radi bržeg integrisanja imigranata na tržište rada;
- obezbeđenje svih relevantnih usluga za migrante „pod jednim krovom“;
- uspostavljanje kontakata među imigrantima i poslodavcima i pomaganje u prevazilaženju otpora poslodavca pri zapošljavanju; i
- promovisanje privremenog zapošljavanja i privremenog agencijskog rada kao odstupnice ka stabilnijem zapošljavanju imigranata.

Literatura

- Arbel, Yuval, Tubul, Yossef, Sinivar, Erez, *Socijalna uključenost i nivoi zarada među imigrantima: empirijski nalazi ankete „New JAFI“* (na hebrejskom), Koledž za akademske studije menadžmenta, 2009.
- Centri za zapošljavanje imigranata pri Ministarstvu trgovine, industrije i zapošljavanja u Izraelu (na hebrejskom), http://www.moia.gov.il/Moia_he/Employment/EmploymentCenters.htm.
- Hansen, Randall, *Centralni značaj zapošljavanja kod integracije imigranata u Evropi*, Institut za migracione politike, Univerzitet u Torontu, Toronto, 2012.
- Integracija imigranata i njihove dece na tržište rada: ključni nalazi iz pregleda OECD zemalja, OECD, 2009, <http://www.oecd.org/dataoecd/38/51/43124607.pdf>.
- Migracija, zapošljavanje i rezultati politika integracije na tržište rada u Evropskoj uniji, Međunarodna organizacija za migracije, 2009, <http://www.labourmigration.eu/research/report/13-migration-employment-and-the-outcomes-of-labour-market-integration-policies-in-the-european-union>.
- Nitza, Amir, „Radionice za lica koja traže posao kao alatka za zapošljavanje u procesu integracija“, u: *Integracija imigranata iz bivšeg Sovjetskog Saveza 1989–1992. pri zapošljavanju* (na hebrejskom), Izraelska služba za zapošljavanje, 1993.
- Samek Lodovici, Manuela, *Uspešno integrisanje imigranata na tržište rada*, Stručna recenzija, Istituto per la Ricerca Sociale, novembar 2010.
- Uputstvo za primenu programa „Eshet Chayl“ na hebrejskom (JDC-Tevet).

POGLAVLJE 3

Poznavanje različitih kultura: prilagođavanje usluga različitom stanovništvu

Doseljavanje stranaca u relativno homogena društva često dovođi do nerazumevanja i neprijateljstva između migranata i starosedelaca. Mnogi problemi na koje se nailazi posledica su neslaganja između kulturnih očekivanja. Pružaoci usluga u društvu domaćinu često pogrešno tumače ponašanje ili reakcije migranata. Do problema dolazi na obe strane pošto su modeli ponašanja i interakcije nepoznati. Za uspešnu integraciju migranata i borbu protiv ksenofobije, od presudnog je značaja da vlada i lokalni pružaoci usluga budu upoznati sa ovim razlikama i da na odgovarajući način planiraju politike i postupke.

Poznavanje različitih kultura definiše se kao „sposobnost razmišljanja, osećanja i postupanja na načine koji priznaju, poštuju i koji su zasnovani na etničkim, društveno-kulturnim i jezičkim različitostima“. Ona zahteva obaveštenost o činjenici da su drugi drugačije osetljivi od nas, što može drastično uticati na njihovu percepciju i interakcije. Poznavanje različitih kultura sve se više identifikuje kao bitna alatka za uspešnu integraciju migranata, kao i za interakciju sa etničkim i verskim manjinama. Ovo posebno važi za pružanje vladinih i lokalnih usluga u oblasti zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja i primene zakona.

Poznavanje različitih kultura ne dešava se samo od sebe. To je proces razvoja i za pojedince i za službe u kojima rade. Prihvatanje drugih kultura je putovanje za ceo život koje ponekad može biti i bolno, pošto su ljudi primorani da se suprotstavljaju svojim sopstvenim čvrstim ubeđenjima.

Sociolozi identifikuju tri hijerarhijske komponente od kojih se sastoji poznavanje različitih kultura: prva je obaveštenost odnosno svest, zatim znanje, i na kraju sposobnosti.

Svest. Obaveštenost je svest o ličnim reakcijama pojedinca na ljude koji su drugačiji od njega. Američki policajac koji priznaje da profilše ljude koji izgledaju kao da su iz Meksika kao „ilegalne strance“, ima kulturnu svest sopstvene reakcije na ovu grupu ljudi.

Znanje. Sociološko istraživanje ukazuje na to da naše vrednosti i ubeđenja o jednakosti mogu biti različiti od našeg ponašanja, a da toga ne moramo biti ni svesni. Sociološki psiholozi utvrdili su da mnogi koji se loše pokažu na testu predrasude u susretima sa različitim kulturama predrasude potvrđuju primerom (npr. upotreba zastarelih etiketa kao što su „ilegalni stranci“ ili „obojeni“). Zbog toga je komponenta znanja važan deo razvoja poznavanja različitih kultura.

Sposobnosti. Ova komponenta fokusira se na uvežbavanje poznavanja različitih kultura do savršenstva. Komunikacija je osnovna alatka pomoću koje ljudi dolaze u međusobne kontakte u organizacijama. To obuhvata i pokrete i drugu neverbalnu komunikaciju koja se razlikuje od kulture do kulture.

Poznavanje različitih kultura ne može službenike i pružaoce usluga pretvoriti u stručnjake za običaje manjina i stranaca. Ono ih međutim uči da otkrivaju situacije u kojima kulturne tradicije diktiraju ponašanje ljudi i daje im alatke da reaguju osetljivo i sa poštovanjem, što zatim služi da izgradi mostove komunikacije.

Poznavanje različitih kultura u oblasti zdravstvenih usluga

Poznavanje različitih kultura u oblasti zdravstvene zaštite opisuje sposobnost zdravstvenih sistema da pružaju zaštitu pacijentima sa različitim vrednostima, ubeđenjima i ponašanjima, uključujući i podešavanje usluga prema socijalnim, kulturnim i jezičkim potrebama pacijenata. Krajnji cilj je zdravstveni sistem i radna snaga koji svakom pacijentu mogu pružiti najviši kvalitet zaštite, bez obzira na rasu, etničku pripadnost, kulturno okruženje i znanje jezika.

Nije iznenađujuće što je najrazvijenija oblast poznavanja različitih kultura u pružanju zdravstvenih usluga. Nepoznavanje različitih

kultura u ovoj oblasti može očigledno biti fatalno. Ono takođe stvara i rizik da se migrantima uskrati osnovno ljudsko pravo – pristup zdravstvenoj zaštiti. Drugim rečima, poznavanje različitih kultura u pružanju zdravstvenih usluga nije luksuz, već pre neophodnost.

Jezičke barijere: Prvi je problem jezika. Uprkos rastućem broju migranata koji se sele širom sveta i rastućoj različitosti stanovništva u mnogim zemljama, medicinsko osoblje često ne govori istim jezikom kojim govore njegovi pacijenti, čime se ozbiljno koči sposobnost pacijenata da dobiju pristup uslugama od presudnog značaja za njihovu dobrobit, pa čak i za opstanak. Pacijenti ne mogu da opišu probleme, postavljaju ili odgovaraju na pitanja, razumeju formulare koje moraju da potpišu ili uputstva za uzimanje lekova koje im lekar prepíše.

Kulturne barijere: Osim jezičkih barijera, različito migrantsko stanovništvo često ima i drugačije stavove i očekivanja u vezi sa zdravljem i zdravstvenom zaštitom, a lekari, sestre i drugo medicinsko osoblje uglavnom nisu obučeni da se snađu sa tim razlikama.

Kulture se razlikuju u definicijama zdravlja i bolesti. Neka stanja svojstvena određenom stanovništvu mogu se smatrati normalnim, i ne smatraju se bolešću.

Na primer, u ruralnoj Latinskoj Americi ljudi očekuju da će izgubiti zube u ranom zrelom dobu. Njih ubediti da potraže zubarsku zaštitu je izazov koji zahteva razumevanje njihovih različitih ubeđenja i očekivanja.

Mnogi Afrikanci smatraju fizičku i mentalnu bolest posledicom smetnji u harmoniji između pojedinca i kosmosa, a što mogu biti njihova porodica, prijatelji ili božanstvo.

Poznavanje običaja i tradicija lečenja neizbežni su u osmišljavanju njihovog lečenja. Na primer, važno je da zdravstveni radnici razumeju želju nekih pacijenata da tradicionalno lečenje i lekarsku praksu ugrade u konvencionalnu medicinu, kao i da različite kulture imaju različite norme po pitanju pristojnosti. Neki ljudi će nerado pristupiti lečenju pre nego što se konsultuju sa starešinom zajednice, verskim vođom ili osobom koja primenjuje alternativnu medicinu.

Odgovarajući načini saopštavanja informacija o zdravstvenom stanju pacijenta takođe se razlikuju. U nekim kulturama, o konačnom stanju porodica se obaveštava pre pacijenta. Ponekad, zbog verovanja da bi saopštavanje informacija pacijentima samo pogoršalo njihovo

stanje i omalovažilo ih u porodici, porodica može od pacijenta da sakrije loše vesti.

Loša dijagnoza usled slabog razumevanja jezika ili kulture može ponekad imati fatalne posledice. Nesporazumi zbog nepoznavanja različitih kultura i jezičke barijere bolnice i klinike takođe mogu izložiti i tužbama zbog lekarskog nemara.

U jednoj studiji u Sjedinjenim Američkim Državama, istraživači iz Škole za javno zdravlje na Univerzitetu Kalifornija u Berkliju nastojali su da u vezi sa 35 tužbi zbog loše lekarske prakse utvrde da li jezičke barijere imaju direktan ili indirektan uticaj na zdravlje pacijenata. Za ove tužbe potrošeno je više od pet miliona američkih dolara za naknadu štete i sudske troškove, a dvoje dece i tri odrasle osobe su umrli. Jedan pacijent proglašen je obolelim od bolesti spavanja, jednom je amputirana noga, a jedno dete imalo je ozbiljnu povredu organa.

Medicinsko osoblje je u jednom slučaju bolesnu devojčicu upotrebiло kao prevodioca kako bi njeno stanje objasnilo roditeljima, dok dete nije pretrpelo respiratorni šok i umrlo. U 32 od 35 slučajeva, pružaoci zdravstvene zaštite nisu imali kompetentne prevodioce. U dvanaest od ovih tužbi nisu bili prevedeni važni dokumenti, kao što su saglasnosti i otpusne liste.

Stoga je jedan od glavnih stubova poznavanje različitih kultura obezbeđenje prevoda kako bi se omogućila komunikacija između osoblja i pacijenata. Na primer, Interkulturni centar u Jerusalimu, vodeći institut u Izraelu za obuku o poznavanju različitih kultura, zahteva od bolnica i klinika koje su uključene u njegov program da u ustanovama imaju prevodioce ili da usluge prevodenja obezbeđuju telefonom. Od njih se takođe zahteva i da olakšaju važna prilagođavanja zbog različitih kultura, kao što su posebne prostorije za terapiju za muškarce i žene koji poštuju strogu muslimansku i jevrejsku tradiciju, i prostorije za molitvu i usluge kapela za različite religije. Svaka ustanova određuje jednog zaposlenog da nadgleda prelazak na poznavanje različitih kultura.

U februaru 2011. godine Ministarstvo zdravlja Izraela izdalo je uputstvo koje predstavlja prekretnicu, pod naslovom „Prilagođavanje sistema zdravstvene zaštite na takav način da on bude kulturološki i lingvistički prihvatljiv“. Propisi su zahtevali da svi obrasci na kojima je potreban potpis pacijenta budu na hebrejskom, arapskom, engleskom i ruskom. Znaci obaveštenja moraju biti postavljeni na hebrejskom,

engleskom i arapskom. Centri koji se pozivaju radi medicinskih usluga moraju da nude usluge na hebrejskom, engleskom, arapskom, ruskom i amharskom. Neke vrste prevodilačkih usluga moraju se ponuditi svakom pacijentu koji ih traži, bilo da ih pruža zaposleni prevodilac, zaposleni u centru koji govori dva jezika, ili će biti ostvarene u vidu telefonske usluge. Ovo uputstvo važi za bolnice, kao i privatne klinike i državne zdravstvene ustanove. Svaki pružalac usluga zdravstvene zaštite ima rok od dve godine da sprovede ovo uputstvo.

Pored prevodilaca i verskih potreba, postoje i dodatni aspekti poznavanja različitih kultura, kao što je razumevanje pacijentovih očekivanja da će biti pravilno lečen. Na primer, u nekim kulturama pacijenti očekuju od lekara da ih pri lečenju dodiruju. Lekari koji samo pogledaju rezultate ispitivanja i postavljaju pitanja o bolovima i tegobama u tim kulturama smatraju se lošim lekarima. Pacijenti smatraju da bi trebalo da im lekar izvadi krv ili bar izmeri krvni pritisak.

Obuka medicinskog osoblja bi prema tome trebalo da obuhvati objašnjenje takvih očekivanja, kao i preporuku da lekari obavljaju manje važne postupke pri pregledu, kao što je merenje pritiska, čak i ako ono nije potrebno – kako bi pacijent imao osećaj da dobija odgovarajuću zaštitu.

Neka najefikasnija obuka iz poznavanja različitih kultura za profesionalce obuhvata simulaciju, pri kojoj medicinsko osoblje preuzima ulogu pacijenta i oseća frustraciju pacijenata koji su pogrešno shvaćeni.

Izazovi pružalaca usluga

Zaposleni na klinici ne smeju da zaborave da se poznavanje dva jezika (razumevanje i razgovor na nekom jeziku) ne izjednačava sa poznavanjem dveju kultura (razumevanje i poštovanje neke kulture) – jer su obe ove veštine neophodne za pružanje usluge različitim kulturama.

Kako bi neko mogao da kaže da poznaje različite kulture potrebno je da razmatra vrednosti i verovanja određene osobe. Na primer, pružaoci socijalnih usluga koji cene tačnost i pažljivo planiranje možda bi trebalo da razmotre svoju frustraciju sa migrantima koji kalendaru i časovniku posvećuju manje pažnje. Intervencionisti koji cene

umerenost mogu imati problema da razumeju zašto je porodica sa veoma ograničenim sredstvima upravo kupila mobilni telefon ili elektronsku opremu.

Intervencionisti koji se ponose osećajnom ali direktnom komunikacijom mogu imati poteškoća sa porodicama koje im ne gledaju u oči ili sa onima koje pozitivno klimaju glavom kada je odgovor negativan (uobičajena praksa u nekim zemljama kao što su Bugarska, Grčka, Šri Lanka).

Socijalni radnici ili učitelji koji cene privatnost mogu imati poteškoće da razumeju zašto dete predškolskog uzrasta u migrantskoj porodici i dalje spava u spavaćoj sobi roditelja.

Intervencionisti iz kultura u kojima se ceni međusobna zavistnost, a ne samostalnost, saradnja a ne konkurencija, pre autoritativno nego popustljivo podizanje deteta, možda bi trebalo da razmotre kako te vrednosti utiču na njihovu praksu.

Na primer, porodice koje nastoje da svoje dete nauče da rano koristi toalet, koje podstiču dete da se samo hrani i koje dete ostavljaju sa osobama van porodice da ga čuvaju počev od ranog detinjstva, mogle bi da zbune intervencioniste koji manje cene samostalnost u odnosu na nesamostalnost. Kada malo dete odgovara ili prekida razgovor odraslih, neke kulture smatraju da je takvo ponašanje deteta njegovo pravo na lično izražavanje, dok druge mogu isto ponašanje smatrati neučtivim i neprihvatljivim.

Učitelji mogu roditelje koji ne dolaze na roditeljske sastanke i ne vode poverljive razgovore sa učiteljima svoje dece smatrati neuljudnim i nevaspitanim, pošto su oni navikli na međusobno povezivanje pri obavljanju posla.

Pružaoци usluga obuke

Savetuje se da se u međukulturnu obuku kao integrisana komponenta uključe obuka i stručno usavršavanje u zdravstvenoj zaštiti na svim nivoima. Međutim, obavezni nalozi da se prisustvuje programima obuke iz poznavanja različitih kultura mogu dovesti do otpora ili, u najboljem slučaju, do površnog učešća, što profesionalci smatraju kritikom.

Organizacioni pristup: Prema tome, organizacioni pristup je delotvorniji, jer uključuje odlučivanje učesnika u donošenju odluka o programu obuke i naglašava prednosti poznavanja različitih kultura za sve pacijente i klijente, kao i za celu organizaciju.

Samo fokusiranje na razvoj poznavanja različitih kultura davaca pojedinačne zaštite ne mora kao rezultat imati organizaciju koja poznaje različite kulture. Kako bi se taj cilj postigao, cela organizacija mora da se posveti politici i ciljevima poznavanja različitih kultura.

Iako činjenično znanje o grupama, navikama i običajima može biti prihvatljivije za učesnike na kursovima obuke, obuka ne bi trebalo da bude samo iznošenje činjenica, već i da predstavlja izazov za etnička verovanja, prakse i praznoverne predrasude osoblja.

Sigurna sredina: Ovaj aspekt obuke o poznavanju različitih kultura pobuđuje jaka osećanja i može kod dobronamernih ljudi, čak i uz veliku pomoć, ostaviti osećaj krivice zbog njihove etničke pripadnosti ili predrasude. Prema tome, od suštinske je važnosti da obuka ponudi sigurnu sredinu koja će izazivati ponašanje pojedinca, a koja pri tom neće ugrožavati samog pojedinca.

Započinjanje obuke sa samosvešću o poznavanju različitih kultura nije zastrašujuće, pošto ona osvetljava kulturnu prirodu svih ljudskih bića i pomaže uspostavljanju veze sa instruktorima.

Obuka bi trebalo da pruži dovoljno vremena za kratko podnošenje izveštaja kako bi se učesnicima omogućilo da identifikuju u kojoj meri slabosti mogu postati snaga.

Procena obuke o poznavanju različitih kultura pre i posle same obuke veoma je poželjna. Za to postoje tri razloga: da se obezbede informacije o postojećim nivoima poznavanja različitih kultura, da se instruktorima da naznaka o delotvornosti njihovog rada i da se učesnicima omogući da izmere napredak.

Poznavanje različitih kultura u radu policije

Dobri odnosi sa migrantskim zajednicama bitni su za rad policije u postupanju sa krivičnim delima koja izvrše migranti, kao i sa krivičnim delima protiv njih.

Iskustvo koje su stekle policijske snage u etnički različitim gradovima u Sjedinjenim Američkim Državama i Zapadnoj Evropi jasno

pokazuje potrebu za pozitivnim, proaktivnim pristupom, kako bi se omogućilo sprečavanje potencijalnih sukoba i stvorili poverenje i spremnost na saradnju sa policijom. Ovo je posebno važno s obzirom na globalni trend u primeni zakona, a to je da prevencija dobije prednost nad represijom. Represija ne nudi sistematsko rešenje problema kriminala i ima samo minimalni uticaj na uzroke i uslove koji vode sociopatološkom i antisocijalnom ponašanju.

Više nije dovoljno znati kako da se pripremi izveštaj, sumnjivom licu stave lisice na ruke i precizno puca iz oružja. Profesionalnim policajcima potrebna je komunikacija na višem nivou i veštine za rešavanje problema u drugim kulturama.

Izazov suočavanja sa primenom zakona nastaje kada je potrebno osmisliti preventivne programe koji bi se fokusirali na potrebe javnosti, posebno na lokalnom nivou, u skladu sa savremenim konceptom rada policije kao javne službe. U zemljama sa migrantskim stanovništvom, poznavanje različitih kultura predstavlja ključni element i preduslov delotvorne prevencije.

Nedostatak poznavanja različitih kultura može takođe ugroziti bezbednost policajaca kada dođu u kontakt sa migrantima. Oni se odnose prema strancima kroz lupu sopstvenog vaspitanja, kulture i vrednosti, ignorišući druga mišljenja koja utiču na njihovo ponašanje. Ovo ih može dovesti do toga da, na primer, razumeju da postoji pretnja kada ona zapravo ne postoji, ili da ignorišu potencijalnu postojeću pretnju.

Razumevanje predrasuda važno je za profesionalce koji sprovode zakon zbog uloge koju predrasude imaju u procesu odlučivanja. Sociolozi su sprovedi nekoliko studija radi utvrđivanja uloge koju predrasude imaju u odlučivanju o upotrebi smrtonosne sile. Ovo istraživanje pokazalo je da učesnici u studiji pucaju više na nenaoružane crnce nego na naoružane belce. Rezultati idu korak dalje i pokazuju da čak i kada subjekt drži oružje, učesnici ne pucaju na više belaca nego crnaca, i više na ljude koji nose muslimanske pokrivke za glavu nego na one koji ih ne nose.

Osim što je potrebno poznavati predrasude i razumeti njihove posledice, poznavanje različitih kultura zahteva i razumevanje raznih kultura sa kojima će se policajci verovatno sresti u svojim zajednicama.

Migranti iz Azije: Na primer, policajci bi trebalo da zapamte da u kontaktima sa migrantima iz Kine ili drugih azijskih zemalja, moraju da pokažu poštovanje – na primer, obraćanjem najstarijem muškarcu u domaćinstvu ili drugoj starijoj osobi koja može da govori u ime porodice. Oni bi trebalo da budu obavešteni da se direktan pogled smatra nepristojnim i zbog toga bi trebalo da se suzdrže od pretpostavke da neko ko skreće pogled ne govori istinu.

Ljudi azijskog porekla smatraju glavu svetom zato što je ona u najvišem položaju na telu – policajcima se zbog toga savetuje da izbegavaju da dodiruju glavu svedoka, čak i glavu deteta. Suprotno tome, policajci bi trebalo da se suzdržavaju od pokazivanja stopala, što se smatra uvredom.

Muslimanski migranti: Kada postupaju sa muslimanskim migrantima, policajci moraju da znaju da je Kuran sveta knjiga islama, i moraju da nauče da pokažu veliko poštovanje prema toj knjizi, ako je zateknu kod nekoga. Knjigu bi trebalo dodirivati samo čistim rukama i nikada je ne bi trebalo stavljati na pod.

Uopšteno govoreći, policajci koji steknu znanje o različitim kulturama verovatno će biti uspešniji i pravičniji, čime doprinose valjanosti policije u svom društvu. Posebno, sposobnost delotvornog komuniciranja sa raznim kulturama povećava verovatnoću da će se ostvariti saradnja sa svim članovima zajednice.

Obuka policije u oblasti poznavanja različitih kultura

Policijske snage kojima je poznavanje različitih kultura njihovih policajaca prioritet, moraju ponovo definisati sadržaj osnovne profesionalne obuke. Obuka bi trebalo da obuhvati učenje ljudskih prava, borbu protiv netolerancije, uticaja ksenofobije i rasizma, kao i programe za razvoj tolerancije među pripadnicima migrantskih grupa. Policajci u službi, tj. oni koji su završili osnovnu obuku, trebalo bi takođe da pohađaju i seminare ili druge programe obuke u oblasti poznavanja različitih kultura, a što bi trebalo da čini i više rukovodstvo.

Radi uspešnog sprovođenja politika poznavanja različitih kultura, policija mora da se oslobodi policajaca sa ksenofobičnim ili rasi-

stičkim pogledima, iskorenjivanjem takvih novih kadrova kroz ciljane prijemne ispite i ocene ličnosti.

Postupak prijema trebalo bi dopuniti istragom o ponašanju kandidata u prošlosti u njihovom mestu boravka i školama koje su pohađali, kod bivših poslodavaca, kao i kod organizacija posebnog interesovanja kojima su pristupili. Ovo je uobičajen postupak u nekim zemljama, kao što je Kanada.

Jeftinija i jednostavnija mogućnost je posmatranje kandidata za vreme osnovne stručne obuke, a zatim kroz periodične ocene službe na stalnoj osnovi.

Rad policije u zajednici

Rad policije u zajednici takođe ide dugim putem ka stvaranju pozitivnih odnosa sa migrantskim stanovništvom. Migrantske grupe često se plaše policije ili vlasti usled brige da će njihov status biti doveden u pitanje, i ne prijavljuju krivična dela među sobom ili ona koja su počinili građani starosedeoci. Stvaranje trajnog odnosa sa migrantskim grupama pomaže stvaranju sredine u kojoj vladaju razumevanje i međusobna odgovornost.

U Izraelu, službenici za vezu sa zajednicom upućeni u susedstva sa visokim koncentracijama migranata gaje svoje odnose sa vođama zajednice. Ovaj pristup pomaže policiji da bolje razume različite kulturnološke norme i na odgovarajući način podesi sopstveni pristup. Saradnja sa vođama zajednice takođe je delotvorna i u smanjenju krivičnih dela, pošto atmosfera zajedničke odgovornosti podstiče ljude da i sami postanu policajci.

Literatura

Cultural Competence: A Training Guide for Law Enforcement Officers, Ministarstvo pravde države Viskonsin, decembar 2011, https://wilenet.org/html/integration/instructcntr/basicle/policing/culture/texts/Cultural_Competence_Student_Text_12-01-10.pdf.

Interkulturni centar u Jerusalimu, <http://jiccc.org.il/home.asp>.

- Lynch, Eleanor W., Hanson, Marci J. (eds.), *Developing Cross-Cultural Competence: A Guide for Working with Children and Their Families*, 3. izdanje, Brookes, Baltimor, 2004.
- Martin, Mercedes, Vaughn, Billy E., *Strategic Diversity & Inclusion Management magazine*, DTU Publications Division, San Francisko, Kalifornija, 2007, pp. 31–36.
- National Strategy on Policing Minorities*, Ministarstvo unutrašnjih poslova Češke, Prag, 2002.
- Papadopoulos I., Tilki M., Lees S., *Promoting Cultural Competence in Health Care Through a Research Based Intervention in the UK*, *Diversity in Health and Social Care*, 1 (2), ISSN 1743–1913, pp. 107–115.

POGLAVLJE 4

Nastava jezika

Uvođenje stranaca u jedan novi svet tako što će im biti obezbeđen pristup novom jeziku jedan je od glavnih izazova koje nameće doseljavanje. Učenje novog jezika nije samo sticanje alatke za komunikaciju, već takođe i proces učenja o drugim kulturama i životu, istoriji i tradicijama drugog društva.

Učenje jezika je prema tome odlučujući faktor u izgledima migranta za uspešnu integraciju, put koji vodi ka samoispunjenju i uklanja društvenu i ekonomsku marginalizaciju. Za njihovu zajednicu i zemlju domaćina, to je ključni element održavanja društvenog jedinstva.

Većina zemalja EU uvela je politike koje zahtevaju da određeno znanje jezika i „poznavanje društva“ budu formalni uslov za dobijanje prava ulaska, boravka, ponovnog spajanja porodice, radnih dozvola i drugih prava, mada među državama postoje značajne razlike u smislu uslova, nivoa znanja potrebnog za kurseve i testove, tipova ponuđenih kurseva i cena.

Potreban nivo znanja, na primer, kreće se od osnovnog CEFR nivoa A1 (videti detalje u daljem tekstu) za ulazak u zemlju, do velikih varijacija u raznim zemljama za boravak i državljanstvo od A1 do B2. Skoro sve zemlje obezbeđuju službene kurseve jezika, a većina nije besplatna. Oni su obavezni u najmanje sedam država. U najmanje trinaest zemalja traže se ispiti iz stečenog znanja drugog jezika za dobijanje dozvole boravka. U nekim zemljama postoje i jezički zahtevi za druge svrhe, kao što je pristup socijalnoj pomoći.

Barijere

Za one koji sačinjavaju i sprovode politiku, jednu od osnovnih prepreka predstavlja potreba da se nastava prilagodi veoma različitom lingvističkom, etničkom, kulturnom i društvenom vaspitanju učenika. U pogledu uzrasta ona može biti nastava za lica od mlađe odrasle osobe (kasne tinejdžerske godine, rane dvadesete) do nastave za starije (šezdesete ili sedamdesete). Obrazovno iskustvo i dostignuća su skoro beskonačno različita.

Za same migrante, prepreke prijavi za učenje novog jezika uključuju ograničena finansijska sredstva i nedostatak kvalitetne, dostupne brige o detetu. Ovo drugo posebno pogađa žene i važan je razlog značajnog odustajanja od časova jezika za migrante. Rad često koči učešće za oba pola. Pošto migranti pronađu plaćeni posao, što je često na niskom nivou i može da podrazumeva duge ili nepredvidljive radne sate, oni nemaju ni vremena ni snage za nastavu jezika.

Lični faktori takođe utiču na sposobnost migranata da uče drugi jezik. Loše osnovno znanje sopstvenog jezika i rezultirajući nedostatak vere u sopstvene sposobnosti samo su neki od njih.

Nivoi znanja

„Zajednički evropski referentni okvir za jezike“ (*Common European Framework of Reference for Languages* – CEFR) Saveta Evrope kao cilj ima obezbeđenje sveobuhvatne osnove za nastavne programe jezika i smernice nastavnih planova, izgled materijala za nastavu i učenje i ocenu znanja jezika.

CEFR deli znanje na sledeće nivoe:

Nivo A1: Učenici mogu međusobno da se obraćaju na jednostavan način, da postavljaju i odgovaraju na jednostavna pitanja o sebi, na primer gde žive, o ljudima koje poznaju i stvarima koje imaju, da daju i odgovaraju na jednostavne izjave o poznatim temama. Njihovo znanje na ovom nivou zavisi od sagovornika koji govore jasno i polako. Kada **čitaju** mogu da prepoznaju i razumeju imena, reči i proste rečenice. Oni mogu da **napišu** kratak jednostavan tekst i ispune obrazac sa ličnim podacima.

Nivo A2: Učenici mogu da koriste jednostavne forme za pozdravljanje i obraćanje, da pitaju ljude kako su i reaguju na vesti,

postavljaju i odgovaraju na pitanja o tome šta rade na poslu i u slobodno vreme, pozivaju i odgovaraju na pozive, razgovaraju o tome šta će da rade, kuda će da idu, i da ugovaraju susrete. Oni mogu da obavljaju jednostavne radnje u prodavnicama, poštama ili bankama, da traže obaveštenja za kretanje, kupuju karte. Kada **čitaju** mogu da razumeju veoma kratke jednostavne tekstove i pronalaze određene, predvidive informacije u tekstovima koje ne mogu detaljno da razumeju (na primer pisana obaveštenja i uputstva). Oni mogu da **pišu** kratke, jednostavne beleške i poruke.

Nivo B1: Učenici mogu da se međusobno obraćaju u različitim kontekstima, prate glavne tačke proširenog razgovora, daju ili traže mišljenja u neformalnom razgovoru sa prijateljima. Oni su takođe u stanju i da se snađu u manje rutinskim situacijama u javnom prevozu, nepripremljeni stupaju u razgovore o poznatim temama, naprave pritužbu. Učenici na nivou B1 mogu takođe da prate radio i TV programe, pod uslovom da se oni emituju relativno jasno. Kada **čitaju** mogu da razumeju tekstove koji opisuju situacije i događaje, kao i da izraze osećanja i želje. Oni mogu da **napišu** jednostavan tekst o poznatim temama i opišu svoja iskustva i utiske.

Nivo B2: Učenici mogu da vode razgovor uz davanje relevantnih objašnjenja i argumenata, objasne problem i stave do znanja da njegov/njen sagovornik u pregovorima mora da učini ustupak, nagađaju o uzrocima, posledicama, hipotetičkim situacijama, da detaljno razumeju šta im je rečeno standardnim govornim jezikom, da se međusobno ophode sa stepenom znanja i spontanosti koji čini redovno obraćanje sa domaćim stanovništvom potpuno mogućim, bez napora za bilo koju stranu. Kada **čitaju** mogu da razumeju članke i izveštaje koji izražavaju stavove i mišljenja i savremenu književnu prozu. Oni mogu da **napišu** jasan, detaljan tekst na razne teme. Mogu da saopštavaju detaljne informacije i ističu lični značaj događaja.

Nivo C1: Učenici su u stanju da vode tečnu, spontanu komunikaciju, iako bez znanja koje ima osoba kojoj je to maternji jezik ili osoba koja taj jezik zna skoro kao maternji. Oni su u stanju da prenose finija značenja i dobro vladaju idiomatskim i kolokvijalnim izrazima.

Osnovna nastava

Programi za nastavu drugog jezika trebalo bi da budu osmišljeni tako da obezbede sledeće sposobnosti:

- razumevanje jezika kada se sluša;
- razumevanje jezika kada se čita;
- izgovor i intonaciju;
- tečan govor;
- pisanje i sastavljanje tekstova na tom jeziku;
- tačnu upotrebu gramatike i rečnika; i
- komunikaciju i strategiju učenja.

Kursevi za početnike trebalo bi generalno da budu usredsređeni na teme koje će novim migrantima pomoći da učestvuju u svakodnevnom životu u njihovim zajednicama. Teme mogu da obuhvate na primer:

- iznajmljivanje smeštaja;
- korišćenje javnog prevoza;
- poslove u banci i kupovinu;
- lekarsku zaštitu;
- druženje.

Kako bi se povećala zainteresovanost i delotvornost ovih kurseva, nastavnici mogu da organizuju susrete sa domaćim stanovništvom u neformalnom okruženju i da vode učenike na lice mesta, na primer u banku, u piljarnicu, na radno mesto. Časovi na srednjem i višem nivou uglavnom su usredsređeni na poboljšanje tečnog znanja i veština komunikacije i pružaju prelaznu pomoć onima koji žele da nastave dalju obuku ili koji žele da se školuju.

U zavisnosti od sastava razreda, učenje drugog jezika takođe može da sadrži i komponentu zapošljavanja, sa temama kao što su strategije razgovora za posao, radni rečnik i strategije komunikacija na radnom mestu.

Nastava jezika u vezi s poslom

Dok je opšta nastava jezika bitna da migrantima obezbedi osnovne sposobnosti za opstanak u novoj zemlji, nastava jezika u kontekstu radnog mesta takođe je bitna – za napredak migranta i za poslodavca koji zavisi od njega.

Vreme i finansijska ograničenja međutim migrante često primoravaju na izbor između rada i učenja lokalnog jezika, čak i kada će nesposobnost da komuniciraju na bilo kom nivou znanja verovatno ugroziti njihov napredak i mogućnost zarade.

Programi nastave jezika radi opšteg znanja na radnom mestu, kao što su rutinska obraćanja u kancelariji ili fabrici, ili za posebne oblasti kao što su zdravstvena zaštita ili građevinarstvo, pokazali su uspeh kako u Sjedinjenim Američkim Državama, tako i u Evropi. Neki nastavni planovi posebno su usredsređeni na upotrebu jezika za određena zanimanja, od taksi vozača do posla medicinske sestre.

Delotvoran način da se migrantima omogući da istovremeno rade i uče relevantan jezik za svoj posao, jeste da se učenje jezika kombinuje sa obukom za posao. Ovo generalno zahteva koordinaciju različitih vladinih službi (službi zaduženih za integraciju migranata i službi koje vrše nadzor stručne obuke i politika tržišta rada ili obrazovanja odraslih), kao i saradnju poslodavaca i sindikata radi oslobađanja zaposlenih da jezik uče na licu mesta u toku radnog dana.

Dalja rasprava o ovoj temi može se naći u poglavlju o zapošljavanju.

Testovi jezika

Testovi jezika za migrante osmišljeni su da služe jednoj od dve namene: ili da im kao prvo zabrane ulazak u neku zemlju ili, kad već dobiju prebivalište u toj zemlji, utvrde da li su postigli navedeni nivo znanja jezika zemlje domaćina.

Testovi koji služe prvoj nameni obično se sprovode u zemlji porekla migranata, a njihov nivo zavisi od imigracione politike zemlje o kojoj je reč. Ako postoji potreba za nekvalifikovanom radnom snagom, test se može fokusirati samo na usmenu komunikaciju na veoma

osnovnom nivou. Ako, s druge strane, postoji potreba za kvalifikovanim profesionalcima, test će biti na višem nivou i može posvetiti jednaku pažnju čitanju i pisanju kao i slušanju i govoru. U oba slučaja test se verovatno osmišljava nezavisno od bilo kog kursa učenja i odražavaće sagledane potrebe zemlje koja prima migrante, a ne potrebe budućih migranata.

Ciljevi nastave

Nastava drugog jezika trebalo bi da postigne ravnotežu između usmenog i pismenog znanja.

Međutim, pošto je svrha nastave jezika njihove zemlje domaćina migrantima da omogući osnovnu komunikaciju, sposobnost **govora i razumevanja** je u početku neophodnija od sposobnosti čitanja i pisanja tog jezika. Važnije je da migranti razumeju poruku nego da im je gramatika tačna, ili da li posle mnogo nedelja i meseci nastave njihov izgovor i dalje zvuči strano.

I pored toga, **čitanje i pisanje** trebalo bi da igra važnu ulogu u razvoju znanja jezika, zato što:

- tehnologija pismenosti (zapisivanja) pomaže da se organizuje i zapamti sve što čovek pokušava da nauči;
- pisana forma jezika pomaže da njegove strukture budu uočljive i time lakše za analizu i razumevanje; i
- za većinu poslova potrebna je najmanje osnovna funkcionalna pismenost (pisanje kratkih beleški, popunjavanje obrazaca).

Nastava zasnovana na sadržaju

Jedan od načina da se poveća delotvornost nastave drugog jezika jeste da se osigura bolja koordinacija između sadržaja kursa i ciljeva učenika zbog kojih uče taj jezik.

Nastava zasnovana na sadržaju (*Content-Based Instruction* – CBI) je metod nastave stranih jezika koji integriše nastavu jezika sa nastavom u oblastima sadržaja. Poslednjih godina nastava zasnovana

na sadržaju postaje sve popularnija kao način razvijanja lingvističke sposobnosti.

Jedan čas nastave zasnovane na sadržaju fokusiran je na temu ili predmet. To može biti bilo šta što interesuje učenike, od ozbiljne naučne teme do njihove omiljene filmske zvezde ili priče sa aktuelnom temom. Ovo se smatra prirodnijim načinom razvoja jezičke sposobnosti koji više odgovara načinu na koji ljudi uče svoj prvi jezik.

U nastavi zasnovanoj na sadržaju učenici lakše nauče jezik zato što je akcenat na razmeni važnih poruka, a upotreba jezika je svrsishodna. Učenje jednog jezika tako može biti interesantnije i u većoj meri motivišuće.

Razmatranje potreba migranata

Sve se više potvrđuje da je do sada opšteprihvaćen pristup („ista mera za sve“) za kurseve jezika za migrante neodgovarajući. Oni koji osmišljavaju nastavne planove trebalo bi prema tome da pokušaju da utvrde šta učenici žele i šta im je potrebno, i u smislu zapošljavanja kao i u smislu sposobnosti, socijalizacije i konverzacije.

Na primer, neki migranti žele da uče tehnički jezik kako bi položili vozački ispit. Drugima je potreban brz i koncentrisan pristup da započnu određeni posao, a neki su zainteresovani da svojoj deci pomažu da rade domaće zadatke.

Na primer, kursevi jezika trebalo bi da budu organizovani za različite radne kategorije, uzimajući u obzir potrebe ljudi sa istim profesionalnim profilom kako bi im bili obezbeđeni posebni kursevi skrojeni po meri njihovih potreba.

Nastava jezika takođe bi kao cilj trebalo da ima pomoć odraslim migrantima u integraciji, na primer ponudom kurseva o državljanstvu, usmeravanjem ka nacionalnim službama, itd.

Uslovi nastave

Časovi za odrasle migrante mogu se održavati:

- u akademskim ustanovama (državne škole, jezički centri, fakulteti);
- u objektima zajednice (centri zajednice, crkve); ili
- na radnim mestima (fabrike, bolnice, hoteli, kancelarije).

Idealno bi bilo da časove ne pohađa više od 20 učenika.

Vladama ili opštinama savetuje se da obezbede zvaničnu akreditaciju odgovarajućem telu kako bi se osiguralo da nastava jezika odgovara politikama migracije i integracije, kao i održanju visokih standarda.

Fleksibilnost nastave

Slaba motivacija i visok stepen odustanka od časova jezika za migrante često su posledica striktnog vremena časova i mesta. Tipično je da se kursevi jezika održavaju u određeno vreme i „oči u oči“, na primer dva sata jednom ili dva puta nedeljno u učionici, a da uglavnom počinju u septembru.

S obzirom na različitost odraslih migranata, programima bi takođe trebalo obuhvatiti i potrebe onih koji dolaze u drugo vreme tokom godine, ili onih koji rade u smenama ili, na primer, onih koji nisu u stanju da dolaze u centar za učenje. Programi bi trebalo da teže obezbeđenju nastave na radnom mestu, u različitim terminima tokom dana. Pomoć u vidu mentorstva ili drugarska pomoć takođe su se dokazale kao delotvorne tehnike.

Uključivanje društva domaćina

Jedna od zajedničkih pritužbi odraslih učenika drugog jezika je nepostojanje prilika da govore sa domaćim stanovništvom i primenjuju svoje novostečene sposobnosti, zbog rezidencijalnog odvajanja i ograničenih kontakata na poslu.

Poslodavci bi sa obrazovnim ustanovama mogli imati partnerske odnose, pri čemu bi obezbeđivali mogućnost zapošljavanja ili stažiranja, dok bi ustanove osiguravale intenzivne jezičke i specijalističke kurseve čiji bi cilj bio da se učenici pripreme za buduće zaposlenje.

Škole bi takođe mogle da obezbede mesto za vežbanje jezika, tako što će se roditelji migranti sastajati sa roditeljima kojima je taj jezik maternji a sa čijom decom njihova deca idu u isti razred. Pokazalo se da uključivanje roditelja u školski život njihove dece ima pozitivna dejstva i na roditelje migrante i na decu, a takođe i na društvo domaćina.

Najbolje prakse i preporuke

Sticanje znanja drugog ili stranog jezika veoma je složena pojava. Njegov razvoj do viših nivoa stvar je ne samo pohađanja časova jezika već zahteva i obimno angažovanje u komunikaciji realnog sveta na ciljnom jeziku, što znači da je više znanje veoma orijentisano na profesionalni, društveni, kulturni ili akademski život onoga koji taj jezik uči.

Jedan od osnovnih koraka pre utvrđivanja bilo kog programa nastave jeste da se izvrši procena potreba za pismenošću iz perspektive učenika. Iskustvo je pokazalo da će ako se ove potrebe ne zadovolje, učenici verovatnije odustajati nego što će iskazivati svoje nezadovoljstvo, ili se uopšte neće upisivati na časove.

Procena bi trebalo da obradi nivo znanja jezika migranta (ako ono postoji), stepen znanja maternjeg jezika, očekivanja od kursa. Ona bi trebalo da se usredsredi i izradi na ostvarenjima i sposobnostima migranata, dozvoljavajući im da pokažu šta znaju i koristeći informacije za njihov razmeštaj u skladu sa nivoom znanja, da izradi relevantni nastavni plan za njihove potrebe i da im obezbedi odgovarajući materijal i sistem nastave.

Idealno bi bilo, kako bi se na najbolji način odgovorilo na njihove želje i potrebe, da nastava jezika za migrante, pored nivoa u skladu sa znanjem (početni, srednji, viši, itd.), bude podeljena na tipove sa određenim ciljem.

Nastava jednog novog jezika u svrhu razvoja **životnih veština** trebalo bi da bude usredsređena na teme ili funkcije svakodnevnog

života, kao što su poseta lekaru, traženje posla, kupovina ili raspolaganje novcem.

Nastava novog jezika može takođe da uključi i nastavu o pitanjima u vezi sa civilnim društvom u svrhe polaganja ispita za državljanstvo ili naturalizaciju. Časovi mogu da obuhvate takve teme kao što su učešće u civilnom društvu, građanska prava i obaveze, istorija i politika nove zemlje.

Nastava jezika bi takođe mogla da se obavlja i zajedno sa pripremama za **tržište rada**. Ovi programi mogu se koncentrisati na opšte veštine pre zaposlenja, kao što je pronalaženje posla ili priprema za razgovor, ili im cilj može biti priprema za poslove u posebnim oblastima, kao što je briga o drugima. Gde je moguće, nastava jezika se za migrante može obavljati u radnom okruženju, kako bi se razvile jezičke veštine direktno bitne za njihove poslove.

Literatura

Common European Framework of Reference for Languages, Savet Evrope, Cambridge University Press, 2001, www.coe.int/lang.

FLAM – Feel Like a Migrant: Multicultural Approach in teaching, Volkshochschule im Landkreis Cham, Nemačka, 2010, www.flam-project.edu.

Kluzer, Stefano, Ferrari, Anusca, Centeno, Clara, *Language Learning by Adult Migrants: Policy Challenges and ICT Responses*, Zajednički istraživački centar Evropske komisije, Institut za perspektivne tehnološke studije, 2011, http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC63889_TN.pdf.

McHugh, M., Challinor, A. E., *Improving Immigrants' Employment Prospects Through Work-Focused Language Instruction*, Institut za migracionu politiku, Vašington DC, 2011, <http://www.migration-policy.org/pubs/workfocusedlanguageinstruction.pdf>.

Rossner, R., *Quality Assurance in the Provision of Language Education and Training for Adult Migrants – Guidelines and Options*, Savet Evrope, Evropsko udruženje za kvalitetne jezičke usluge.

POGLAVLJE 5

Obrazovanje: integracija migranata u školski sistem

Pravo na obrazovanje u Srbiji je ustavno pravo. Zakon propisuje stranim državljanima i licima bez državljanstva pravo na obrazovanje i vaspitanje prema istim uslovima i na način predviđen za građane Republike Srbije. Osnovno obrazovanje obavezno je i besplatno, a srednje obrazovanje je besplatno ali nije obavezno.

Integracija dece i mladih u školski sistem centralna je komponenta svake migracione i integracione politike, čime se poboljšavaju izgledi uspešne apsorpcije u društvo zemlje domaćina za sadašnje i buduće generacije. Školski sistem često predviđa početni zvanični susret između zajednice i njenog migrantskog stanovništva i između migranata i lokalnih vlasti, koji ima presudnu ulogu u integracionom procesu.

Zbog toga je od vitalnog značaja da školski sistem u zemlji domaćinu primenjuje odgovarajuće strategije i alatke u obrazovnom procesu. Za to nisu neophodne veće promene. Često manja podešavanja politike mogu da vode sticanju znanja jezika od strane dece migranata i kasnije, ka socijalnoj i kulturnoj integraciji.

Pokazalo se da uspešna integracija u zvanični i nezvanični školski sistem smanjuje ekonomsku i socijalnu marginalizaciju migranata i stvara mogućnosti socijalne mobilnosti. Za migrante iz redova omladine obrazovni sistem zemlje domaćina može posebno obezbediti specijalizovane programe stručne obuke koji će omogućiti relativno nesmetan prelazak na tržište rada.

Najbolji rezultati u integraciji migranata postižu se multikulturalnim pristupom koji ističe važnost tolerancije i prihvatanja. Iako nije bez grešaka, takav pristup omogućava međusobno poštovanje, otvorenost i proširivanje vidika među različitim grupama. Multikulturalno obrazovanje je alatka koja daje jednake mogućnosti deci iz različitih etničkih,

kulturnih i drugih sredina. To obrazovanje teži da deci da sposobnost da funkcionišu u demokratskom, pluralističkom društvu, tako što ih oslobađa opterećenja njihovih etničkih i kulturnih granica.

Priprema školskog sistema

Kako bi se deci migranata obezbedio pristup obrazovanju, škole se moraju pripremiti na nekoliko frontova: organizacionom, skolastičkom (pedagoškom), društvenom i kulturnom. Utvrđivanje ciljeva i standarda za svaku od ovih oblasti, usvajanje praktičnih alatki za njihovu primenu i rad na svim frontovima u tandemu imaće kao rezultat najbolju moguću integraciju dece migranata.

1. Organizaciono-administrativna priprema: Škole bi trebalo da usvoje operativne standarde koji odražavaju multikulturni sastav tela njihovih učenika. To obuhvata odluku nastavnog osoblja i upoznavanje sa relevantnim kulturama migranata, uspostavljanje i održavanje kontakta sa porodicama dece i zajednicama, prevođenje konkursa i drugih dokumenata na jezik migranata.
2. Skolastički (pedagoški) aspekti: Kada je neophodno, škole bi trebalo da nastoje da suze procep između nivoa obrazovanja dece migranata i lokalne dece. Ovo zahteva izradu planova akademskih nivoa novih učenika, osmišljavanje ličnih programa za svakoga u skladu sa njegovim ili njenim nivoom i pomoć u učenju lokalnog jezika. Školska deca migranata trebalo bi da dobiju posebne ustupke – testove podešene njihovom nivou ili dodatno vreme za izradu testova i zadataka, usmene testove pre nego pismene, individualne sastanke sa učiteljima i roditeljima kako bi bio ocenjen napredak i uočene smetnje.
3. Društveni aspekti: Škole bi trebalo da aktivno unapređuju društvenu integraciju novih učenika i podižu svest o problemima u vezi sa integracijom migranata. Te aktivnosti mogu da obuhvate saopštenja u vezi sa dolaskom dece migranata, programe koji naglašavaju važnost poštovanja za druge kulture, uključivanje nove dece u razne školske aktivnosti radi unapređenja njihovog osećaja pripadnosti.

4. Kulturni aspekti: Škole bi trebalo da teže unapređenju koncepta multikulturalizma i demokratije, i onih koji se odnose na samu školu i na zajednicu i društvo. Ovo se može postići upoznavanjem učenika sa kulturom i zemljama njihovih drugova migranata iz razreda i obezbeđivanjem multikulturnih susreta i događaja na kojima deca migranata mogu predstaviti običaje i ceremonije iz svojih domovina.

Škole bi trebalo da osmisle alatke za ocenu za svaku od ovih oblasti kako bi se utvrdilo da li su postignuti njihovi ciljevi. Proces ocene trebalo bi da izmeri krivu učenja škole u pripremi za dolazak dece migranata i alatke i sredstva potrebna za postizanje neostvarenih ciljeva u budućnosti.

Multikulturno obrazovanje

Sve zemlje sveta danas su teorijski multikulturne, što znači da se njihova društva sastoje od raznih grupa, od kojih svaka ima jedinstvene karakteristike. Multikulturni pristup ima pozitivan stav o kulturnim raznovrsnostima i razlikama. Sve zemlje međutim ne usvajaju multikulturne norme koje odražavaju osetljivost na ove razlike.

U kontekstu školskog sistema, multikulturni nastavni plan mora da ispuni dva kriterijuma, i to:

- a. Nastava ne bi trebalo da bude ni preuska niti preširoka. Idealan nastavni program će upoznati decu sa glavnim pitanjima predmeta i podstaći ih da sami uče ostalo, čime se razvijaju njihova intelektualna sposobnost, radoznalost, samostalno razmišljanje, osetljivost na druge načine života, svest o drugačijim verovanjima itd.

Jedan takav nastavni plan, sačinjen u Sjedinjenim Američkim Državama za nastavu istorije, uči decu o zapadnim kao i o istočnim civilizacijama – o državama gradovima u Grčkoj, na primer, dinastiji Sung u Kini i drevnoj civilizaciji Maurijana u Indiji. Cilj ovog programa je da steknu znanje ne samo o razvoju zapadne kulture, koja je deci poznatija, već i o kontekstu njenog razvoja u poređenju sa drugim delovima sveta. Ovi programi osmišljeni su da podstiču radoznalost i svest o sličnostima i razlikama među pripadnicima ljudske rase; i

- b. Uključivanje učenja o raznim kulturama, religijama i verama nije jedini preduslov za multikulturni nastavni plan. Deca moraju da budu uključena u plodan dijalog i podsticana da osmišljavaju različite priče. To je najbolji način da se osigura razumevanje složenosti situacija od strane dece i njihova izloženost različitim tumačenjima događaja.

Na primer, o istorijskim događajima i procesima kao što su ropstvo i kolonijalizam, industrijska revolucija, građanski ratovi, ne bi trebalo učiti jednodimenzionalno. Svaki od ovih događaja i procesa su na različite načine doživeli različiti ljudi, i trebalo bi da deci budu predstavljani kroz različite priče kako bi razumela različite aspekte istog događaja.

Multikulturno obrazovanje promovise vrednosti liberalnog društva, sa bogatom, tolerantnom i pluralističkom kulturom. Ono je suprotno sistemu koji promovise etnocentrične vrednosti i jača jednu grupu na račun drugih.

Studijama sprovedenim u Irskoj, na primer, utvrđeno je da od interkulturalnog obrazovanja imaju koristi sva deca, i deca starosedelaca i deca migranata. Ono budi njihovu radoznalost za kulturne i društvene razlike, pomaže da se razvije njihova mašta, kao i da se razvije njihovo kritičko razmišljanje tako što se deci omogućava da steknu predstavu o kulturnoj praksi, a razvija se i osetljivost i doprinosi smanjenju rasizma.

Alatke multikulturalnog obrazovanja

Multikulturalni pristup trebalo bi da se ogleda u školskim nastavnim programima, u fizičkom i društvenom okruženju, u didaktici, u oceni učenika i u ponašanju nastavnog osoblja.

Nastavni program: Knjige i testovi trebalo bi da budu prilagođeni različitom stanovništvu. Multikulturalna škola trebalo bi da podstiče decu migranata da sačuvaju svoj maternji jezik, istovremeno im pomažući da poprave znanje jezika svoje nove zemlje.

Fizičko okruženje: Znaci postavljeni na javnim mestima trebalo bi da imaju i natpise na maternjim jezicima dece migranata, službeni školski dopisi trebalo bi da budu prevedeni na jezike bitne za učenike migrante i njihove porodice, biblioteke bi trebalo da imaju rečnike i

knjige na jezicima koji su učenicima migrantima poznati, a škole da zapošljavaju osoblje koje zna maternje jezike dece migranata.

Društveno okruženje: Škole bi trebalo da podstiču društvenu interakciju u okviru vannastavnih aktivnosti, zajedničke posete domovima migranata i lokalnih učenika, integraciju migranata u školske aktivnosti, partnerske odnose učenika starosedelaca i doseljenika i negovanje stalnog dijaloga između svih grupa u školi kao načina življenja.

Didaktika: Ključni element u omogućavanju integracije učenika migranata je unapređenje svesti nastavnog osoblja o poteškoćama sa kojima se deca suočavaju u pisanju i govoru. Nastavu jezika trebalo bi naglasiti, po mogućnosti u malim grupama ili čak pojedinačno. Iz knjiga bi trebalo da se uči na raznim nivoima a deci da bude dozvoljeno da koriste rečnike i dopunski materijal.

Testiranje: Prve godine u njihovoj novoj školi, deci migrantima trebalo bi da bude dozvoljeno da rade usmene a ne pismene testove i da dobiju dodatno vreme za razne zadatke. Ako je moguće, testovi bi trebalo da budu prevedeni na maternji jezik dece. Za vreme testova deci bi trebalo da bude dozvoljena upotreba rečnika, a pitanja na ispitima trebalo bi da obezbede deci migrantima mogućnost izbora. Mentori bi mogli da služe kao korisna dopunska pomoć učenicima u pripremi zadataka i učenju za testove.

Usavršavanje nastavnika: Nastavnici bi trebalo da budu obučeni za multikulturalni pristup nastavi i upoznati sa kulturama dece migranata. Važno je da multikulturalne škole zapošljavaju kvalitetne nastavnike, posebno obučene da rade sa migrantskim stanovništvom i decom iz ugroženih sredina.

Izbegavanje odvajanja dece migranata

Kada su stambeni objekti migranata veoma odvojeni i obližnje škole će takođe biti odvojene, obično u nerazvijenim kvartovima grada. Pošto vršnjaci imaju važnu ulogu u uspehu u školi i socijalizaciji, odvojenost škole otežava uspeh i integraciju i trebalo bi je svim mogućim sredstvima izbegavati.

Odvajanje se javlja i u školi, kada se veliki broj dece migranata određuje zajedno u razrede sa nižim nivoom obrazovanja, zajedno sa decom starosedelaca iz nerazvijenih sredina. Istraživanje pokazuje da

se bistra deca iz migrantskih sredina rutinski određuju u razrede za decu sa lošim sposobnostima, samo zbog jezičkih ili informativnih razlika.

Zbog toga je važno da se tokom upisa u školu, svako dete proceni u smislu njegovog ili njenog potencijala i sposobnosti kako bi se integrisalo na odgovarajućem nivou i u odgovarajući razred ili grupu.

Neke škole smatraju da su deca migranata jedinstvena grupa koju bi trebalo učiti u posebnom školskom okviru, a ne da se direktno integrišu u redovne razrede. U većini slučajeva ovo je privremeni aranžman, odnosno odvajanje dece migranata od ostale dece kako bi im se posvetila posebna pažnja u skladu sa njihovim potrebama. Ovaj sistem može da omogući deci da pohađaju nastavu zajedno sa svojim vršnjacima dok se potpuno ne uklope u razred.

U nekim školama deca migranata grupišu se zajedno nekoliko školskih godina, u skladu sa nivoom znanja u nastavi jezika.

Grupisanje dece migranata u razrede koji su više prilagođeni njihovim potrebama i sposobnostima može da im omogući uspeh i da razvije njihovo poverenje u same sebe. Ovaj metod im dozvoljava da napreduju kako oni žele u sigurnom okruženju, ali bi ga trebalo smatrati samo privremenom merom, pre integracije dece u redovne razrede.

U nekim slučajevima može se savetovati da se deca migranata zadrže još jednu godinu u osnovnoj školi kako bi mogla da poprave svoje rezultate pre prelaska u prelaznu ili srednju školu.

Usvajanje jezika

Jezičke barijere decu migranata često sprečavaju u sagledavanju njihovog potencijala i uspešnoj društvenoj integraciji. S druge strane, deca uglavnom brzo apsorbuju jezik.

U smislu biološkog razvoja, usvajanje jezika najlakše je do uzrasta od devet godina. Kada su mala, deca su takođe i motivisana da se mešaju sa okolinom, i u odnosu na odrasle manje ih brine kada prave greške u govoru.

Mnoge zemlje bore se sa kritičnim pitanjem – kako da migranti uče novi jezik i kako da se razvija njihovo znanje jezika. Široko govoreći, postoje četiri glavna metoda koji se koriste u industrijskim zemljama da deca migranata nauče jezik svoje zemlje domaćina, i to:

- a. Engleski kao drugi jezik: Učenici imaju nastavu jezika nekoliko sati dnevno (engleski za migrante u Sjedinjenim Američkim Državama ili lokalni jezici za migrante u drugim zemljama) u posebnom razredu;
- b. Dvojezični programi: Učenici počinju da pohađaju nastavu u novoj školi na maternjem jeziku i postepeno prelaze na učenje predmeta na novousvojenom jeziku;
- c. Programi „utapanja“: Deca počinju da pohađaju nastavu iz svih predmeta na novom jeziku i usvajaju jezik kroz učenje predmeta, vremenom; i
- d. Dvosmerni programi: Deca se određuju u heterogene razrede, u kojima ima i onih kojima je to maternji jezik i onih kojima nije, a određeni predmet uči se podjednako na oba jezika. Ovo predstavlja prednost u nastavi drugog jezika učenicima koji su rođeni u zemlji domaćinu.

PISA studije (*Programme for International Student Assessment* – Program za međunarodnu ocenu učenika) sprovedene u sedamdesetak zemalja utvrdile su tri tipa programa utapanja:

- 1. Utapanje bez određene jezičke pomoći: Učenici se „utapaju“ u nastavu jezika u okviru glavne nastave;
- 2. Utapanje uz sistematičnu jezičku podršku: Učenici pohađaju redovnu nastavu, ali imaju određene periode nastave kojoj je cilj povećanje znanja na jeziku nastave u određenom periodu; i
- 3. Utapanje sa pripremnom fazom: Učenici učestvuju u programu pripreme pre nego što pređu na redovne časove.

Najčešći pristup utvrđen u osnovnim i srednjim školama je utapanje uz sistematičnu jezičku podršku. On je takođe pokazao i da su razlike u uspehu relativno male između učenika migranata i učenika koji su rođeni u toj zemlji.

Postoje određeni koraci koji se smatraju veoma efikasnim u Izraelu i drugim zemljama u promovisanju usvajanja jezika i znanja među decom migrantima, i to:

- a. Obezbeđenje okvira dugoročne stalne pomoći kako bi se deci pomoglo da steknu tačno znanje jezika: Kada je to moguće,

- deca bi trebalo da imaju što više dopunskih časova, po mogućnosti u malim grupama, u koordinaciji sa svojim redovnim učiteljima i u okviru redovnog nastavnog plana;
- b. Popravno obrazovanje: Ovo je jedan od najefikasnijih instrumenata za pomoć deci da poprave akademski nivo i ocene. Međutim, škole bi trebalo da se suzdrže od izdvajanja dece migranata sa časova za vreme redovnih školskih časova radi popravne nastave, kako ne bi ometale njihovu integraciju i napredak u razredu; i
- c. Zadržavanje maternjeg jezika dece: Pregledom literature iz država članica OEBS (Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju) utvrđeno je da migranti koji stupaju na tržište rada sa tečnim znanjem drugog jezika i maternjeg jezika, donose znatne ekonomske i društveno-kulturne koristi zemlji domaćinu, posebno kada je njihovo znanje maternjeg jezika u sprezi sa znanjem i mrežama u njihovoj domovini.

Literatura

- Deca imigranata u osnovnom obrazovanju*, Vlada Izraela, Ministarstvo prosvete (na hebrejskom), avgust 2008.
- Ezer, H., *Multikulturalizam u društvu i školi*, Otvoreni univerzitet (na hebrejskom), 2004.
- Interkulturno obrazovanje u osnovnoj školi, Nacionalni savet za nastavne programe i ocenjivanje u Irskoj, <http://www.ncca.ie/uploadedfiles/publications/intercultural.pdf>.
- Jezičke politike i prakse za pomoć imigrantima i drugoj generaciji učenika da uspeju, Institut za migracionu politiku, 2007, <http://www.migrationpolicy.org/pubs/christenseducation091907.pdf>.
- Landau, I., „Obrazovanje i multi-kulturalizam: za i protiv“, u: Shai, Menuhin, Yirmiyahu, Yovel (ur.), *Da li će tolerancija pobediti? Etičko obrazovanje u svetu različitosti*, Institut „Spinoza“, Magnus Publishing, Hebrejski univerzitet.
- Nacrt evropskih modula o integraciji migranata, Evropska komisija, jul 2011.

- Niessen, Jan, Huddleston, Thomas, *Priručnik o integraciji za one koji pripremaju politike i praktičare*, 3. izdanje, Evropska zajednica, april 2010.
- Obrazovanje dece kojima jezik konkretne zemlje nije maternji, Evropska unija, <http://www.loc.gov/law/help/non-native-education/index.php>.
- Obrazovanje i migracija: Strategije integracije dece migranata u evropske škole i društva, april 2008, http://www.nesse.fr/nesses/nesses_top/activities/_education-and-migration.
- Park, B., „Multi-kulturalizam i obrazovanje“, u: Shai, Menuhin, Yirmiyahu, Yovel (ur.), *Da li će tolerancija pobediti? Etičko obrazovanje u svetu različitosti*, Institut „Spinoza“, Magnus Publishing, Hebrejski univerzitet.
- Procesi apsorpcije dece imigranata*, Vlada Izraela, Ministarstvo prosvete (na hebrejskom).

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

314.151.3-054.72(497.11)

316.66-054.72(497.11)

СИНАИ, Рут

Alatke za rad za integraciju imigranata u Srbiji / [autori Ruti Sinai, Adi Binhas, Yael Rockoff]. – Beograd : Međunarodna organizacija za migracije, Misija u Srbiji, 2012 (Beograd : Dosije studio). – 65 str. ; 24 cm.
– (Projekat Jačanje kapaciteta institucija Republike Srbije za upravljanje migracijama i reintegraciju povratnika (CBMM))

Tiraž 100. – Bibliografija uz svako poglavlje.

ISBN 978-86-85003-12-7

1. Бинхас, Ади [аутор] 2. Рокоф, Јаел [аутор]

а) Имигранти - Социјална интеграција – Србија

COBISS.SR-ID 194742540

Projekat finansira Evropska unija preko Delegacije Evropske unije u Republici Srbiji